

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра східної і слов'янської філології

Кваліфікаційна робота магістра з
іранської філології
на тему:

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ПЕРСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ
НА ПОЗНАЧЕННЯ СМЕРТІ:
ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Студента групи Мперс 56-23
факультету східної і слов'янської філології
денної форми навчання
Освітньо-професійної програми
Східна філологія: перська мова і література,
переклад, методика навчання
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.067 Східні мови та
літератури (переклад включно),
перша – перська
Кихтенка Володимира Олеговича

Науковий керівник:
канд. філол. наук, доц. Охріменко М.А.

Допущена до захисту
«___»_____ 2024 року
Завідувач кафедри

_____
(підпис)   Валігура О.Р.
(ПІБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка _____

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ		3
ВСТУП		4
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ У СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ	8
	.....	
1.1	Теоретичні засади дослідження фразеології у лінгвістиці	8
1.2	Розвиток фразеології як окремої лінгвістичної науки	12
1.3	Загальні та унікальні риси фразеологізмів у перській та українській мовах	15
1.4	Символіка смерті в українському фольклорі та її відображення у фразеологізмах	18
1.5	Використання фразеологізмів на тему смерті в художній літературі	21
1.6	Роль релігії у формуванні уявлень про смерть та їхній вплив на фразеологізми	23
Висновки до Розділу 1		27
РОЗДІЛ 2	МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ	29
2.1	Принципи вивчення фразеологічних одиниць	29
2.2	Етапи дослідження фразеологізмів	30
2.3	Методи дослідження фразеологізмів в сучасному мовознавстві	31
2.4	Дослідження фразеологізмів за частиномовним принципом	38
Висновки до Розділу 2		40
РОЗДІЛ 3	ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ СМЕРТІ	42
3.1	Порівняльна характеристика фразеологічних одиниць на позначення смерті (повні/неповні еквіваленти)	42
3.2.	Порівняльна характеристика фразеологічних одиниць на позначення смерті (безеквівалентні фразеологічні одиниці)	49
Висновки до Розділу 3		59

ВИСНОВКИ	61
АНОТАЦІЯ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	66
ДОДАТКИ	70

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ФО – фразеологічна одиниця;

укр. – українська;

перс. – перська;

= - приблизне значення

ВСТУП

Смерть є універсальним аспектом людського буття, який супроводжує кожного індивіда протягом його життя. Незважаючи на свою загальність, сприйняття та обрядовість, пов'язані зі смертю, варіюються залежно від культурних, релігійних та соціальних контекстів. Особливо цікавою в цьому відношенні є культура Ірану, яка має глибокі історичні та релігійні корені, що впливають на ставлення до смерті та обрядів, пов'язаних із нею. У нашій роботі ми розглянемо смерть як соціокультурне явище в житті іранців. Звернемо увагу на те, як традиції, релігійні вірування та історичні події формують сучасне сприйняття смерті в іранському суспільстві. Вивчення цих аспектів дозволяє глибше зрозуміти не лише специфіку іранської культури, але й загальні механізми, через які суспільства по всьому світу інтерпретують і переживають смерть. Звичайно, таке явище як смерть, стало причиною виникнення безлічі фразеологізмів на позначення смерті не тільки в перській мові, але і в українській мові. Фразеологізми займають важливе місце в будь-якій мові, відображаючи культурні, історичні та соціальні особливості народу. Вони є своєрідними «мовними знаками», які несуть у собі глибокі смисли і образи, зрозумілі носіям мови. Особливо цікаві фразеологізми, що стосуються таких фундаментальних тем, як життя і смерть. Дослідження фразеологізмів, що позначають смерть, може розкрити не лише мовні особливості, але й культурні уявлення, релігійні вірування та соціальні норми суспільства.

Основною метою цієї роботи є дослідження перських та українських фразеологізмів на позначення смерті, їх порівняння, їх структурні та семантичні особливості, а також аналіз культурних і релігійних аспектів, які відображаються в цих мовних одиницях. Для досягнення цієї мети буде використано комплексний підхід, що включає методи лінгвістичного, культурологічного та порівняльного аналізу.

Актуальність роботи зумовлена загальною спрямованістю сучасного мовознавства до аналізу фразеологічного складу мови загалом, та окремих фразеологічних систем зокрема.

Мета пропонованої роботи полягає в аналізі та дослідженні фразеологічних одиниць на позначення смерті в сучасній перській та українській мовах з точки зору перекладу.

Відповідно до поставленої мети формулюються такі **завдання**:

- проаналізувати історію виникнення і розвитку фразеології як науки загалом;
- систематизувати загальні відомості про місце фразеологічних одиниць у мовознавстві;
- розкрити структурно-семантичні особливості фразеологічних одиниць сучасної перської мови;
- виявити особливості утворення фразеологічних одиниць на позначення смерті у сучасній перській мові;
- визначити відмінності та спільні риси, порівнявши перські та українські фразеологізми на позначення смерті;
- дослідити особливості фразеологічних одиниць сучасної перської та української мов з точки зору перекладу.

Об'єктом дослідження є фразеологізми про смерть в сучасній перській і українській мовах.

Предметом дослідження є структурно-семантичні та перекладацькі особливості перських і українських фразеологізмів про смерть.

Матеріалом дослідження стали 50 фразеологізмів про смерть, які було дібрано методом суцільної вибірки з п'яти одномовних, двомовних, тлумачних, енциклопедичних словників перської і української мов.

У ході дослідження нами було використано такі **наукові методи**: *описовий метод* для опису та загальної характеристики фразеологічної термінології; *метод суцільної вибірки*, що передбачає добір фразеологічних термінів з перськомовних словників для укладання реєстру фразеологізмів про смерть сучасної перської мови.; *аналіз дефініцій*, що сприяє визначенню понятійного змісту терміна, який містить низку необхідних ознак для розкриття

його сенсу; *компонентний аналіз* для розкладення на найменші значущі частини для з'ясування структури та значення фразеологічної термінології сучасної перської мови.

Апробацію результатів дослідження здійснено на Міжнародній науково-практичній конференції “AD ORBEM PER LINGUAS. ДО СВІТУ ЧЕРЕЗ МОВИ” (16-17 травня, 2024 року), за результатами якої надруковано тези доповіді.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше: здійснено дослідження фразеологізмів про смерть в сучасній перській мові; розкрито структурні та семантичні особливості фразеологічної термінології сучасної перської та української мов; визначено особливості перекладу фразеологізмів про смерть сучасної перської мови на українську мову.

Практичне значення роботи полягає у тому, що отримані в роботі результати є внеском до вивчення такої галузі як фразеологія перської мови. Крім того, результати пропонованого дослідження можна використовувати у викладанні таких дисциплін навчального плану: “Перська мова”, “Основи теорії і практики перекладу перської мови”, “Фразеологія перської мови”, “Практичний курс перекладу (перська мова і українська мова)”, а також у викладанні спецкурсу “Фразеологічний дискурс сучасної перської мови” тощо.

Структура роботи. Пропонована кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів розділів з висновками до кожного з них, висновків до всієї роботи, списку використаної літератури та додатку у вигляді персько-англійсько-українського словника фразеологічних термінів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ У СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

1.1 Теоретичні засади дослідження фразеології у лінгвістиці

Фразеологія має досить тривалу історію як наукова дисципліна. Вона давно стала значущою частиною лінгвістики, яку досліджують і сьогодні. Фразеологічні одиниці відображають культурні та соціальні риси мовного середовища, що робить їх вивчення надзвичайно важливим. При розгляді фразеології будь-якої мови не можна не згадати Шарля де Баллі (Мовлення та життя, 1977), якого багато науковців вважають засновником цієї галузі. Баллі зіграв ключову роль у розвитку сучасної лінгвістики, зробивши значний внесок у вивчення структури та функцій мови, зокрема у сфері фразеології. Його підходи до вивчення фразеології були зумовлені впливом на самого Баллі ідеями Фердинанда де Соссюра, його колишнього вчителя. Як і Соссюр, Баллі бачив мову як систему знаків, де значення слів і фраз визначається їхніми взаємозв'язками. Баллі наголошував на важливості вивчення сталих і напівфіксованих виразів у повсякденному мовленні, які він називав «фразеологічними одиницями», підкреслюючи їхню важливість у комунікації. Його ідеї також зазнали впливу робіт Празької школи лінгвістики, особливо Вільєма Матезіуса, які акцентували на аналізі реального використання мови в повсякденному спілкуванні. Загалом, дослідження Ш. Баллі значно сприяли розумінню фразеології та її значення у мові, і його ідеї залишаються актуальними й сьогодні.

Серед українських науковців, які досліджували фразеологію як окрему галузь лінгвістики, можна виділити багатьох видатних постатей, адже українська мова багата на крилаті вирази, прислів'я, приказки, ідіоми та фразеологізми. Серед таких дослідників — М. Костомаров, П. Чубинський, О. Потебня, І. Франко, В. Ужченко та Д. Ужченко.

Водночас українські лінгвісти також активно займаються цією тематикою, особливо в останні роки. Серед сучасних українських дослідників варто відзначити М. Охріменко, яка глибоко досліджує емотивну фразеологію перської мови та створила єдиний в Україні фразеологічний українсько-перський словник. А. Даліда провела кілька досліджень перських фразеологізмів із соматичним компонентом «око», а також вивчала інші аспекти фразеології у перській та українській мовах. О. Мазепова зосередила свої дослідження на фразеологізмах, що виражають певні концепти у перській мові. Також не можна не згадати дослідження Сопільняк С. Вона яка написала дисертацію про забобони і прикмети, і також побіжно розглядала фразеологізми.

Незважаючи на різний рівень дослідження фразеології у різних мовах та різноманіття визначень основних понять, лінгвісти досягають консенсусу щодо сутності фразеології та фразеологічних одиниць. Розглянемо основні визначення, важливі для досліджень у цій галузі.

Фразеологія — це галузь лінгвістики, яка вивчає фразеологічні одиниці, тобто стійкі вирази, що мають цілісне значення, відмінне від значення їх окремих компонентів. Ці вирази є важливими елементами мови, оскільки вони відображають культурні, історичні та соціальні особливості мовного колективу. (Granger Sylviane, Meunier Fanny, 2008)

Фразеологізм — це стійке словосполучення, яке має цілісне, неподільне значення, що не виводиться із значень його окремих компонентів. Такі вирази є важливими елементами мови, оскільки вони відображають культурні, історичні та соціальні особливості мовного колективу. (Granger Sylviane, Meunier Fanny, 2008)

Характеристики фразеологізмів:

Стійкість: фразеологізми є стабільними виразами, що не змінюються або змінюються дуже рідко; цілісне значення: значення фразеологізму не можна зрозуміти, аналізуючи значення окремих слів, з яких він складається; неподільність: фразеологізм виступає як єдине ціле і його компоненти не можуть бути замінені іншими словами без втрати значення.

Приклади фразеологізмів:

Ідіоми: наприклад, **گربه را دم حجله کشتن** (Вбити kota на весільній церемонії)

Значення: Відразу ж встановити свої правила або показати силу, щоб уникнути проблем у майбутньому.

Український аналог: «Забити клин одразу ж» або «Навести порядок з самого початку».

Прислів'я та приказки: наприклад, **از این ستون به آن ستون فرج است**

Переклад: «Від однієї колони до іншої є полегшення.»

Значення: Терпіння та зусилля можуть призвести до поліпшення ситуації.

Український аналог: «Не все коту масляна» або «Терпи, козак, отаманом будеш.»

Фразеологічні зрощення: наприклад, **قوز بالا قوز**

Переклад: «Горб на горбі»

Значення: Накопичення проблем, коли до вже наявної складної ситуації додається ще одна.

Український аналог: «Біда не приходить одна» або «Горе за горем.»

Фразеологічні єдності — це тип фразеологічних одиниць, що характеризуються стійкістю складу і значення, але при цьому зберігають певну семантичну зв'язність між компонентами. Значення фразеологічних єдностей можна частково зрозуміти, аналізуючи окремі слова, з яких вони складаються, хоча повне значення часто виходить за межі простого складання значень компонентів. (Скрипник, 1973)

Фразеологічні сполучення — це стійкі словосполучення, у яких одне слово має вільне значення, а інше — фразеологічно зв'язане. Це означає, що хоча один з компонентів може змінюватися, інший компонент зберігає своє значення тільки в межах конкретного сполучення. (Granger Sylviane, Meunier Fanny, 2008)

«Віддати перевагу» — де «віддати» має вільне значення, а «перевага» є фразеологічно зв'язаним компонентом. «Зазнати поразки» — де «зазнати» можна замінити на інші дієслова, наприклад, «отримати», але «поразка» залишається фразеологічно зв'язаним.

Фразеологічні слова – це стійкі вирази або словосполучення, що мають фіксований звичайний іншомовний еквівалент, тобто вони мають конкретне значення, яке не може бути зрозуміле за звичайними правилами складання значень окремих слів.

Каламбур – це лінгвістична фігура, яка полягає у грі словами з метою створення гумористичного ефекту або іронії. Він використовується для створення мовного жарту, який базується на подвійному або багатозначному розумінні одного чи кількох слів. Основна ідея каламбуру полягає в тому, щоб використати слова або вислови таким чином, щоб вони могли мати подвійне або несподіване значення, залежно від контексту або способу їхнього використання. Каламбур використовується для створення ситуацій, коли одне слово або вислів може мати два або більше різних значення, що є причиною сміху або несподіваності. Це своєрідна мовна гра, в якій використовуються фонетичні, лексичні або семантичні засоби для досягнення комічного ефекту. Каламбур може бути використаний як у літературних творах (поезія, проза, комедії), так і в повсякденному житті для створення жартівливих або іронічних ситуацій. Ця лінгвістична фігура вимагає від автора або того, хто говорить, великої винахідливості і креативності для того, щоб знайти слова чи вирази, які можна використовувати з подвійним сенсом. Наприклад, класичним прикладом каламбуру є фраза «Прийомний син барона був баран» (Ліна Костенко), де слово «баран» може мати подвійне значення – як тварина і як метафора для людини з певними рисами характеру. (Granger Sylviane, Meunier Fanny, 2008)

Евфемізми – це слова або вирази, які використовуються для заміщення або пом'якшення більш прямого, неприємного чи образливого вислову. Основна мета використання евфемізмів полягає в тому, щоб уникнути вживання неприємних чи образливих слів або виразів, які можуть викликати негативні емоції чи вразливість у людей. Використання евфемізмів часто залежить від культурних норм і визначень прийнятності. Те, що вважається відповідним в одній культурі, може виявитися неадекватним чи неприйнятним в іншій. Евфемізми широко використовуються в різних сферах життя, зокрема в політиці («коригування фінансових ускладнень» замість «економічна криза»),

медицині («спеціальний стан» замість «хвороба») і суспільстві загалом («перерваний робочий день» замість «звільнення»). Використання евфемізмів часто викликає полеміку щодо того, чи вони відповідають реальному стану справ або замінюють необхідність використання більш прямого мовлення. (Скрипник, 1973)

Наприклад, відомий евфемізм «спеціальний стан» в медичній сфері може використовуватися для опису важких медичних станів, аби не наводити страху у пацієнтів чи їхніх родичів.

Фразеотворчі елементи (або морфеми) є основними будівельними блоками, з яких формуються фразеологізми або фразеотворчі одиниці. Ці елементи можуть бути словами, префіксами, суфіксами або іншими мовними частинами, які використовуються для створення нових слів або фраз зі стійким фіксованим значенням. Фразеотворчі елементи використовуються для створення нових слів або виразів, які мають фіксоване, часто ідіоматичне значення. Наприклад, українське слово «бити» може мати багато фразеотворчих похідних, таких як «бити воду в ступі». Враховуючи все вищесказане, можна сміливо стверджувати, що фразеологія як наука має багато різних наукових відгалужень і безліч тем для дослідження. (Скрипник, 1973)

1.2. Розвиток фразеології як окремої лінгвістичної науки

Історія фразеології сягає стародавніх цивілізацій, де усталені вирази та ідіоматичні фрази вже були невід'ємною частиною використання мови. Стародавня Месопотамія та Єгипет: у колись цивілізації стародавня месопотамська та єгипетська культури розвинули багаті мовні традиції, які включали ідіоматичні вирази та усталені фрази. Ці вислови часто мали релігійне, культурне чи бюрократичне походження, відображаючи складні соціальні структури цих суспільств. Ієрогліфічні тексти містять приклади ідіоматичних виразів і сталих фраз. Давньоєгипетська література, включаючи такі тексти, як «Настанова Аменемопа», містить прислів'я та моральні вислови, які широко розуміли та використовували в щоденному спілкуванні. Не

відставала від Єгипту та Месопотамії стародавня Греція. Грецька література та філософія, особливо з класичного періоду, рясніють ідіоматичними виразами та усталеними фразами. Твори таких авторів, як Гомер, Платон і Аристотель, демонструють використання фраз, які передають конкретні культурні концепції, моральні вчення чи філософські ідеї. Наприклад, вирази з епосу Гомера, такі як «вино – темне море», містили в собі описові образи, які вкорінилися в літературних і мовних традиціях. Римська література та юридичні тексти також продемонстрували безліч ідіоматичних виразів і сталих фраз. Латинські прислів'я та приказки, зібрані в таких творах, як «Адагія» Еразма, ілюструють, як ці вислови використовувалися для передачі моральних уроків, правових принципів або політичних ідеалів. Латинські ідіоми та усталені вирази були фундаментальними у розвитку юридичної та адміністративної мови в Римській імперії. Китайські класичні тексти, такі як тексти Конфуція та Лаоцзи, багаті ідіоматичними виразами та прислів'ями. Покладення китайської мови на усталені фрази та ідіоми (відомі як 成语, chéngyǔ) є раннім прикладом систематичної фразеології в Китаї.

Розвиток фразеології в середньовічній Європі характеризується інтеграцією та передачею сталих виразів, прислів'їв і ідіом через релігійні, літературні та наукові тексти. У цей період відбулися значні мовні та культурні зрушення, які вплинули на еволюцію та поширення фразеологічних одиниць. Латинська мова була домінуючою мовою церкви та науки. Монастирські громади відіграли вирішальну роль у збереженні та передачі класичних текстів, які включали безліч усталених виразів та ідіом. Біблійні переклади та богословські твори містили численні латинські фрази, які увійшли в церковний і науковий дискурс. У цей період спостерігався розвиток літератури давньоанглійською, давньофранцузькою, давньоверхньонімецькою та іншими народними мовами. Епічна поезія, така як «Беовульф» давньоанглійською мовою та «Роландова пісня» давньофранцузькою, містила багато ідіоматичних виразів і сталих фраз, які відображали усні традиції та техніку оповідання. Середньовічна доба 14-15ст. характеризувалася появою схоластичного руху,

який характеризувався суворими академічними дослідженнями та дебатами, створив численні тексти, які використовували витончене використання мови, включаючи латинські фрази та ідіоми.

Університети, які почали виникати в цей період, стали центрами вивчення та викладання класичних текстів, що ще більше впровадило класичну фразеологію в академічний дискурс.

Хоча латина була домінуючою, народні мови поступово набували популярності, особливо у формі епосу, легенд та фольклору. Це сприяло створенню нових фразеологізмів на основі місцевих традицій та культур. Народні пісні, казки та легенди були важливим джерелом фразеології. Такі тексти часто містили яскраві вирази та образи, які легко запам'ятовувалися і передавалися з покоління в покоління. Звичайно, говорячи про фразеологізми, а особливо фразеологізми з компонентом смерті, неможливо не згадати велику кількість середньовічних війн, які збагатили подібними фразеологізмами чи не усі мови світу. Часті війни та завоювання призводили до культурного обміну і запозичення фразеологізмів з мов завойовників або сусідніх народів. Хрестові походи, торгові каравани та паломництва сприяли контакту різних культур і взаємному впливу мов. Багато фразеологізмів походять від військової термінології та тактики. Вислови, які виникли на полі бою, поступово проникали в повсякденну мову. Наприклад, «Палити мости» (англ. «to burn bridges»): походить від тактики відступу, коли знищували мости, щоб перешкодити переслідуванню ворогом. Зараз означає безповоротний розрив з минулим або стосунками. Багато фразеологізмів пов'язані з конкретними подіями або битвами, які стали знаковими. «Стояти насмерть» (англ. «to stand one's ground»): означає не відступати перед ворогом. Сьогодні цей вираз використовується для опису наполегливого захисту своїх принципів або позицій.

Розвиток перської фразеології в середньовіччі був тісно пов'язаний з багатою культурною, літературною і релігійною традицією регіону. Середньовічний Іран (Персія) був центром важливих культурних і літературних досягнень, які відбивалися у мові та фразеології. Перська література, особливо

поезія, була основним джерелом фразеології. Відомі поети, такі як Фірдоусі, Хафіз, Сааді, Рудакі та Омар Хайям, створили велику кількість образних висловів та метафор, які стали частиною повсякденної мови. Персія була центром торгових шляхів, таких як Шовковий шлях. Це сприяло культурним обмінам і збагаченню фразеології іншомовними висловами та поняттями. Суфійська поезія та проза також вплинули на фразеологію, збагачуючи її містичними та духовними поняттями.

1.3. Загальні та унікальні риси фразеологізмів у перській та українській мовах

Фразеологізми в будь-якій мові є відображенням культурної, історичної та релігійної спадщини народу. Вони надають мові емоційності та виразності, допомагаючи коротко і влучно висловлювати складні ідеї та емоції. У порівнянні фразеологізмів різних мов можна виявити як спільні риси, що вказують на універсальність людського досвіду, так і унікальні аспекти, пов'язані з конкретною культурою. (Granger Sylviane, Meunier Fanny, 2008)

Загальні риси фразеологізмів у перській та українській мовах

Метафоричність

Фразеологізми в обох мовах активно використовують метафору як основний засіб образного мислення. Метафоричність дозволяє виразити абстрактні поняття через конкретні, знайомі образи. Це створює ефект глибини значення, що є характерною рисою для фразеології більшості мов.

Приклад: Український фразеологізм «тягнути час» метафорично відображає дію навмисного затягування подій. Аналогічний вираз в перській мові: زمان خریدن (буквально «купувати час»).

Емоційне забарвлення

Фразеологічні вирази в обох мовах часто використовуються для додання емоційного забарвлення висловлюванням. Вони можуть передавати широкий спектр почуттів: від радості та захоплення до страху, суму або гніву. Така

властивість робить фразеологізми незамінними в усній та письмовій мові для створення експресивності.

Приклад: фразеологізм «серце обливається кров'ю» використовується в українській мові для передачі почуття глибокого смутку, тоді як у перській мові існує схожий вираз *دل خون است* (буквально «серце в крові»).

Структурна подібність

Фразеологізми в обох мовах можуть мати схожу граматичну структуру. Багато з них складаються з двох або більше слів, які об'єднуються в стійку конструкцію і не підлягають буквальному перекладу. Такі фрази часто функціонують як єдиний семантичний блок.

Приклад: українське «заплющити очі на щось» (ігнорувати) та перське *چشمپوشی کردن* (буквально «закрити очі») мають схожу структуру та значення.

Загальнолюдські теми

Фразеологізми обох мов охоплюють універсальні теми, пов'язані з людським досвідом: смерть, життя, кохання, страх, щастя, зрада тощо. Ці теми є загальними для всіх культур, і тому їхнє відображення у фразеологізмах показує спільність людської природи.

Приклад: Українське «втратити голову» та перське *سر خود را از دست دادن* (буквально «втратити голову») мають однакове значення — втратити контроль над собою або бути сильно збудженим.

Унікальні риси фразеологізмів у перській та українській мовах

Вплив релігії

Однією з головних відмінностей між фразеологією української та перської мов є сильний вплив релігійної традиції на перську мову, що походить від ісламу, зокрема шіїтської гілки. В перській мові значна кількість фразеологізмів містять релігійні посилання або згадки про Бога, пророків чи релігійні обряди. Українська мова також має релігійні фразеологізми, що походять з християнської традиції, але їх частота менша, і вони менш помітно інтегровані в повсякденну мову.

Приклад: Перський фразеологізм *خدا رحم کند* (буквально «Бог помилує») використовується в ситуаціях, коли людина сподівається на милість Бога. В

українській мові релігійний фразеологізм «Боже збав» має подібний сенс, але вживається дещо рідше в побутовій мові.

Культурно-історичний контекст

Культурно-історичні реалії обох народів відображаються в їхніх фразеологізмах. В українській мові багато фразеологізмів пов'язані з сільським господарством, побутом та природою, що відображає тривалий період землеробського життя українців. У перській мові можна зустріти більше фразеологізмів, що пов'язані з королівськими дворами, містами та торгівлею, що свідчить про важливість міського життя та державної структури в історії Персії.

Приклад: Український фразеологізм «молоти язиком» (балакати нісенітниці) має сільськогосподарське коріння, оскільки «молоти» відноситься до процесу обробки зерна. У перській мові є подібний вираз حرف مفت زدن (буквально «говорити даремні слова»), але його історичний контекст інший.

Літературна традиція

Фразеологія перської мови тісно пов'язана з поетичною та літературною традицією, особливо з класичною перською поезією. Багато фразеологізмів у перській мові походять із творів таких відомих поетів, як Хафіз, Сааді, Омар Хайям. В українській мові фразеологізми також часто мають народне походження, але літературний вплив не настільки сильний.

Приклад: В перській мові часто використовують фразеологізми, такі як از آب گل آلود ماهی گرفتن (буквально «ловити рибу в каламутній воді»), що означає користуватися ситуацією в часі хаосу. Цей вираз походить із класичної перської поезії. В українській мові є подібний вираз «ловити рибу в каламутній воді», але він походить із народної мудрості, а не з літератури.

Символіка та міфологія

Важливою унікальною рисою є різниця в символах та міфах, що відображені у фразеологізмах. Перська мова, наприклад, використовує багато образів, що походять із давньої міфології, таких як легенди про героїв або казкові істоти. В українській мові символіка частіше базується на природних явищах та народних міфах.

Перський фразеологізм *سيمرغ و قاف* (буквально «Сімург та Каф») відноситься до міфологічного птаха Сімурга, який символізує мудрість і силу. В українській мові фразеологізми, пов'язані з міфологією, часто згадують казкові персонажі, як-от «плисти за тридев'ять земель».

Соціальні та політичні реалії

Соціально-політичні події та реалії також залишили свій слід у фразеології обох мов. Проте в перській мові більше виразів, які виникли під впливом складних політичних процесів, включаючи революції, війни та диктатури. В українській мові такі фразеологізми частіше мають історичне походження або пов'язані з соціальними проблемами.

Приклад: Перський фразеологізм *انقلاب کردن* (буквально «зробити революцію») часто використовується в розмовній мові для позначення радикальних змін. В українській мові також є вирази на політичну тематику, наприклад, «робити переворот», але вони рідше використовуються в повсякденному мовленні.

Фразеологізми у перській та українській мовах мають багато спільного завдяки загальнолюдському досвіду, що знаходить своє відображення у метафоричності, емоційній насиченості та структурі. Проте кожна мова також має свої унікальні риси, що зумовлені релігійними, культурними, історичними та соціальними особливостями.

1.4 Символіка смерті в українському фольклорі та її відображення у фразеологізмах

Відношення до смерті в українській культурі, релігії та традиціях є комплексним і багатограним аспектом, що відображає історичний розвиток суспільства, релігійні уявлення та культурні практики. Цей феномен охоплює різні рівні — від ритуалів і обрядів до філософських та психологічних аспектів. Православ'я є однією з основних релігій в Україні і має значний вплив на уявлення та практики, пов'язані зі смертю. В православ'ї смерть сприймається як перехід до вічного життя, і для віруючих це не є кінцем, а початком нового існування. В православній традиції молитви за померлих, зокрема панахиди, є

важливим аспектом похоронного обряду. Віряни вірять, що ці молитви допомагають душам померлих знайти спокій та прийти до Бога. Святого Іоанна, Святого Миколая та інших святих мучеників вважають за посередників, які можуть допомогти померлим у їхньому переході до вічності. Православні похоронні обряди включають у себе свячення води, читання молитв, що символізують очищення і супровід душі до Бога.

Однак не варто забувати, що католицизм теж має неабиякий вплив на деякі регіони України, зокрема на її західні регіони. Як і в православ'ї, католики вірять у вічне життя після смерті, що може бути або блаженством, або покаранням, залежно від земного життя людини. Католики практикують останнє причастя та сповідь як підготовку до смерті, щоб отримати Божу благодать перед переходом до вічності. Після похорону проводять поминальні служби та меси за спокій душі померлого. До християнства в Україні домінували язичницькі вірування. Язичницькі вірування українців у відношенні до смерті формувалися протягом століть, і багато з цих уявлень збереглися навіть після впровадження християнства. Язичницька релігія в Україні передбачала складну систему вірувань і ритуалів, що у язичницьких віруваннях смерть сприймалася як перехід до іншого стану буття. Вважалося, що душа після смерті продовжує існувати, але вже в іншій формі. Цей перехід супроводжувався ритуалами, які допомагали душі знайти шлях до нового життя. включали уявлення про смерть, потойбічний світ та духовні практики. Душа померлого вважалася важливою частиною роду, і існувало уявлення про духів предків. Вважалося, що предки могли впливати на життя живих, тому їх треба було шанувати і задовольняти через ритуали і жертви. Язичницькі вірування містили різні концепції потойбічного світу. Зокрема, існували уявлення про рай (світло), куди потрапляли добрі душі, і про пекло (тінь), де залишалися душі, що не були праведні. Похоронні обряди мали велике значення в язичницькій традиції. Вони включали різноманітні ритуали, такі як: Жертвопринесення: для забезпечення комфортного переходу душі до потойбічного світу проводили жертвопринесення їжі, тварин або предметів. Облачення померлого: тіло померлого одягали в спеціальні одяги або обгортали

у відповідні тканини. В деяких випадках померлого клали з різними предметами, які мали забезпечити йому життя в потойбічному світі. Деякі племена мали вірування в духів-тотемів, які були пов'язані з певними тваринами або природними об'єктами. Вважалося, що ці духи можуть впливати на життя людини і повинні бути шановані. Звичайно, не обходилося і без міфологічних персонажів. Одним з відомих міфологічних персонажів є Морозко, або Смерть, яка часто зображується як особа, що приходить, щоб забрати душі. У деяких уявленнях Морозко є позитивним персонажем, що допомагає душам перейти в потойбічний світ. З переходом до християнства багато язичницьких уявлень і ритуалів були інтегровані в нові релігійні практики або трансформовані. Багато стародавніх обрядів, пов'язаних із смертю, продовжують існувати в модифікованій формі в сучасних українських традиціях. (Ауліх В. В, 1982)

Символічність фразеологізмів на тему смерті. У художній літературі фразеологізми на тему смерті виконують важливу символічну функцію. Вони рідко передають лише буквальне значення смерті, натомість додаючи образам додаткові емоційні та символічні відтінки. Смерть у художніх творах часто подається не тільки як фізичний кінець, але і як символ кінця певного життєвого етапу, духовного переродження або незворотних змін. Наприклад, фразеологізм «зійти в могилу» часто використовується у творах українських класиків як символ завершення життєвого шляху персонажа. У поезії Тараса Шевченка цей вираз є частиною ширшого контексту, в якому смерть поєднується з темами неволі та скорботи. У перській літературі вирази, пов'язані з «заплющенням очей» або «засинанням», також часто використовуються для опису смерті, акцентуючи на спокої та завершеності, що асоціюються з життєвим кінцем. Фразеологізми на тему смерті у художній літературі відображають культурні уявлення про смерть, її роль у житті людини та суспільства. Наприклад, у багатьох культурах смерть сприймається як перехід до іншого світу, і це знаходить своє вираження у фразеології. (Огієнко І, 2021)

В українській літературі тема смерті часто переплітається з фольклорними традиціями, віруваннями у потойбічне життя та релігійними мотивами. Фразеологізми на тему смерті можуть мати символічні відтінки, що відображають сприйняття смерті як невідворотної частини людського буття, яке нерідко пов'язане з християнським віруванням у вічне життя.

1.5 Використання фразеологізмів на тему смерті в художній літературі

Фразеологізми, що стосуються теми смерті, займають особливе місце в художній літературі. Вони є важливим інструментом авторів для вираження складних емоцій, метафізичних понять і глибоких філософських роздумів. За допомогою фразеологічних зворотів письменники можуть зробити зображення смерті менш буквальним, надавши йому додаткової символічної ваги. Фразеологізми дозволяють передати тонке сприйняття смерті та її роль у житті людини, а також розкрити культурні та соціальні аспекти цього явища. В українській літературі тема смерті часто переплітається з фольклорними традиціями, віруваннями у потойбічне життя та релігійними мотивами. Фразеологізми на тему смерті можуть мати символічні відтінки, що відображають сприйняття смерті як невідворотної частини людського буття, яке нерідко пов'язане з християнським віруванням у вічне життя. Наприклад, вираз «покинути цей світ» або «відійти у вічність» використовується в літературі як відображення християнської віри у життя після смерті. Такі вирази зустрічаються у творах Лесі Українки, Івана Франка та інших авторів. У перській літературі, що також має давню релігійну та міфологічну традицію, фразеологізми на тему смерті часто пов'язані з ісламським розумінням потойбічного життя та долі. Вирази на кшталт «покласти свою голову» або «відійти до Бога» відображають релігійний аспект смерті, підкреслюючи покору людини перед долею та віру в життя після смерті. Наприклад, у творах

Сааді чи Хафіза, фразеологізми на тему смерті часто мають містичне значення, акцентуючи на фатумі та прийнятті Божої волі.

Фразеологізми на тему смерті можуть бути використані авторами для передавання внутрішнього світу персонажів, їхніх страхів, переживань та ставлення до життя і смерті. У багатьох творах літератури смерть несе не лише фізичний вимір, а й психологічний — як страх перед невідомістю, відчуття втрати або навіть звільнення. Літературні герої часто вживають фразеологізми, що пом'якшують образ смерті, коли мова йде про важкі психологічні переживання, такі як горе або роздуми про сенс життя. Використання таких виразів допомагає авторам висловити невимовний біль або страх перед смертю без прямого опису. У романах українських письменників, таких як «Захар Беркут» Івана Франка або «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського, фразеологізми на тему смерті використовуються для зображення складних емоційних станів героїв у моменти втрат або боротьби за життя.

Окрім символічного та психологічного навантаження, фразеологізми на тему смерті у художній літературі виконують важливу естетичну функцію. Вони додають тексту емоційної насиченості, поетичності та ритму. За допомогою фразеологізмів автори створюють метафоричний образ смерті, який стає центральним елементом композиції або сюжету твору. Фразеологізми, що описують смерть, можуть бути використані у віршах для створення особливої атмосфери, нагнітання трагічної або елегійної тональності. У творчості Лесі Українки часто зустрічаються такі вирази, які підкреслюють трагічність долі героїв і водночас надають текстам ліричності. Особливої уваги потребує переклад фразеологізмів на тему смерті у творах художньої літератури. Ці фрази часто важко передати іншою мовою через їхню культурну специфіку та асоціативність. Перекладачам доводиться шукати відповідники, які не лише передаватимуть буквальне значення, а й збережуть емоційний та символічний підтекст. Це важливо для того, щоб фразеологізми зберегли свою художню цінність та культурне навантаження в іншій мові. Український фразеологізм «відійти в інший світ» у перекладі на інші мови може мати різні відповідники, залежно від культурних та релігійних уявлень про смерть у цих мовах. У

перекладі на перську мову цей вираз може перетворитися на به دیار باقی پیوستن (буквально «приєднатися до вічного світу»), що має подібний релігійний підтекст. (Див. Додаток А)

Фразеологізми на тему смерті в художній літературі є багатозначним і глибоким засобом для передачі авторських ідей та емоцій. Вони не тільки виконують комунікативну функцію, а й розкривають культурні, психологічні та символічні аспекти теми смерті. Літературні твори, які використовують фразеологічні вирази на цю тему, отримують додатковий рівень змісту, що дозволяє читачам глибше зануритися в контекст подій та розуміння людської природи. У християнстві смерть не сприймається як абсолютний кінець існування людини. Згідно з християнським віровченням, смерть – це перехід до іншого буття, до вічного життя. Цей перехід включає тілесну смерть, після якої душа продовжує своє існування у вічності, і в кінці світу настане загальне воскресіння мертвих і Судний день, коли кожна душа отримає відплату за свої вчинки на землі. Це уявлення про смерть як тимчасовий стан і перехід до вічного життя, разом із наголосом на моральності, відображається у багатьох фразеологізмах, що мають християнські витоки. (Ауліх В. В, 1982)

1.6 Роль релігії у формуванні уявлень про смерть та їхній вплив на фразеологізми

Християнство відіграє важливу роль у формуванні світогляду багатьох народів, включаючи їхнє сприйняття смерті. Уявлення про смерть у християнстві глибоко вкорінені в релігійних догмах та текстах Святого Письма. Ці уявлення вплинули на культуру, літературу і, зокрема, на формування фразеологічних одиниць, пов'язаних зі смертю. Фразеологізми, що виникли під впливом християнської віри, несуть у собі не тільки буквальный сенс, а й релігійні та символічні значення, пов'язані з уявленнями про смерть, життя після смерті та суд Божий. У християнстві смерть не сприймається як

абсолютний кінець існування людини. Згідно з християнським віровченням, смерть – це перехід до іншого буття, до вічного життя. Цей перехід включає тілесну смерть, після якої душа продовжує своє існування у вічності, і в кінці світу настане загальне воскресіння мертвих і Судний день, коли кожна душа отримає відплату за свої вчинки на землі. Це уявлення про смерть як тимчасовий стан і перехід до вічного життя, разом із наголосом на моральності, відображається у багатьох фразеологізмах, що мають християнські витoki. Фразеологізми, що стосуються смерті, часто мають прямі або непрямі посилання на релігійні концепції. Вони можуть виражати як буквально сприйняття фізичної смерті, так і символічне значення переходу душі до іншого світу. Розглянемо декілька фразеологізмів:

«Відійти у вічність» — цей фразеологізм тісно пов'язаний із християнським уявленням про вічне життя після смерті. Він не лише описує факт фізичної смерті, але й підкреслює перехід до вічного буття, що є основною ідеєю християнського вчення про загробне життя. (Див. Додаток А)

«Спочити з миром» — цей вираз також несе християнське навантаження, оскільки вказує на спокій, що приходить після смерті. Він часто асоціюється з ідеєю того, що душа знаходить мир у вічності після морально чистого та праведного життя на землі. (Див. Додаток А)

«Зійти в могилу» — вираз, що акцентує на фізичному аспекті смерті, але в контексті християнської віри це також означає тимчасовість тілесної смерті та віру в майбутнє воскресіння. (Див. Додаток А)

Концепція воскресіння є однією з центральних в християнстві. Віра у воскресіння Христа та майбутнє воскресіння мертвих створила багату символіку навколо ідеї смерті. Це особливо яскраво відображається у фразеологізмах, які використовуються для опису перехідних станів між життям і смертю. «Покинути цей світ» — фразеологізм, що акцентує на тимчасовості земного життя і переході душі в інший, «кращий» світ. (Див. Додаток А) Він відображає християнську віру в загробне життя та очікування на вічне життя з Богом. «Воскреснути з мертвих» — цей вираз часто використовується у релігійних і філософських текстах, а також у повсякденному мовленні для

позначення духовного відродження або оновлення. У християнстві смерть тісно пов'язана з ідеєю Божого суду — після смерті кожна душа має постати перед Богом і отримати відплату за своє життя. Це уявлення про справедливий Божий суд знайшло своє відображення у фразеологізмах. «Постати перед Богом» — вираз, який символізує момент, коли людина після смерті потрапляє на Божий суд. У фразеологічному контексті він може вживатися як метафора для опису важливих або вирішальних моментів у житті. «Відповісти за свої гріхи» — цей фразеологізм відображає уявлення про відплату за погані вчинки після смерті. Він має сильний моральний і релігійний підтекст, вказуючи на віру у справедливість Божого суду. Християнські ритуали, пов'язані зі смертю, також сприяли появі фразеологічних одиниць, що описують смерть або вшанування пам'яті померлих. Такі вирази, як правило, підкреслюють ритуальність смерті та перехід до вічності. «Відспівати» — цей вираз походить від церковного обряду поховання, під час якого священник співає молитви над тілом померлого. У метафоричному значенні він може використовуватися для опису завершення чогось, наприклад певного етапу життя чи діяльності. «Заслужити на небеса» — фразеологізм, який відображає християнське уявлення про те, що після праведного життя людина може потрапити до раю. (Див. Додаток А) Це пов'язано з ідеєю заслуги, що в християнстві відіграє важливу роль у визначенні долі душі після смерті. У кожній країні, де християнство стало основною релігією, воно вплинуло на формування національних фразеологізмів. Наприклад, в українській мові безліч виразів, пов'язаних із християнськими ритуалами, Святим Письмом і церковними традиціями. Водночас фразеологізми на тему смерті відрізняються за своїми культурними особливостями. Наприклад, у слов'янських народів часто зустрічаються вирази, пов'язані з душевними стражданнями, скорботою та шануванням померлих у контексті релігійних обрядів, таких як поминальні дні. (Cook J.M, 1983).

Іслам, як одна з найбільших світових релігій, має глибоке вплив на світогляд своїх послідовників, у тому числі на їхнє уявлення про смерть і загробне життя. Уявлення про смерть в ісламі глибоко вкорінене в релігійних текстах, зокрема в Корані та хадисах Пророка Мухаммеда. Ці уявлення

відображаються у фразеологічних одиницях, що використовуються в мовах ісламських народів, особливо в арабській та перській культурах. Іслам формує не тільки ставлення до смерті, але й впливає на створення метафор і образів, які стали невід'ємною частиною фразеології, пов'язаної зі смертю та потойбічним життям. Згідно з ісламським вченням, смерть — це не кінець, а початок нового життя у вічності. В ісламі прийнято вважати, що після смерті душа людини переходить до іншого світу, де її очікує Судний день. Після цього, в залежності від її вчинків у земному житті, вона потрапить або до раю (джаннату), або до пекла (джаханнаму). Віра в Божий суд і відплату за вчинки є центральною в ісламському уявленні про смерть, і це знаходить своє відображення у багатьох фразеологізмах. Фразеологізми, пов'язані зі смертю в ісламській культурі, відображають уявлення про Божу волю, покору перед долею та значення праведного життя. Вони несуть у собі релігійний зміст і часто згадують Аллаха як єдиного, хто визначає момент смерті. «Передати душу Аллаху» (перс. جان به خدا سپردن) — вираз, який відображає ісламську віру в те, що після смерті душа повертається до Бога. Це показує, що смерть є природним завершенням життя і здійснюється за волею Всевишнього. Однією з ключових концепцій в ісламі є віра в Судний день, коли всі люди будуть воскресені і судитимуться за свої вчинки на землі. Ця ідея Суду Божого часто відображається у фразеологічних виразах, які акцентують на відповідальності кожної людини за свої вчинки та наслідки після смерті. «Зустріти свій кінець» (перс. با اجل خود مواجه شدن) — цей вираз акцентує на невідворотності смерті, але в ісламському контексті він також вказує на підготовку до Судного дня, коли людина зустрине свою долю перед Аллахом. В ісламі існує тверде переконання, що кожна подія, включаючи смерть, відбувається згідно з Божою волею. Це вірування знайшло своє відображення у багатьох фразеологізмах, що наголошують на покорі перед Божим рішенням та прийнятті своєї долі. «Настав призначений час» (перс. وقت اجل رسیدن) — цей фразеологізм відображає віру в те, що кожній людині визначено час смерті, і коли він настане, уникнути його неможливо. Це підкреслює концепцію долі та божественного плану, який ніхто не може змінити. В ісламі існує чітке уявлення про те, що після смерті на людину чекає

або винагорода, або покарання, залежно від її життя на землі. Це також відображається у фразеологізмах, пов'язаних із смертю та загробним життям. «Відкрити двері до раю» (перс. درهای بهشت باز شدن) — цей фразеологізм відображає надію на потрапляння до раю після смерті, що є головною метою кожного мусульманина. Це символізує віру в загробне життя, де праведники отримають вічну винагороду. Ісламські поховальні ритуали мають важливе місце в житті мусульман. Ці обряди супроводжуються певними фразами та виразами, які також стали частиною фразеологічного запасу багатьох мусульманських народів. «Спочити у світі іншому» (перс. آرامیدن در جهان دیگر) — цей вираз відображає ісламське уявлення про те, що після смерті людина знайде спокій у загробному світі. (Cook J.M, 1983)

Отже, Іслам відіграє ключову роль у формуванні уявлень про смерть і потойбічне життя у своїх послідовників. Фразеологізми, що пов'язані зі смертю, відображають глибокі релігійні вірування мусульман: віру в Судний день, Божий суд, вічне життя та винагороду чи покарання за вчинки на землі. Важливі поняття покори перед Божою волею, неминучості смерті та відповідальності за земне життя є центральними у формуванні релігійних фразеологічних одиниць. Вплив ісламу на фразеологію різних народів є яскравим прикладом того, як релігійні погляди можуть впливати на розвиток мови та світосприйняття.

Висновки до Розділу 1

Дослідження фразеології у світовому мовознавстві пройшло тривалий шлях, сформувавши самостійний напрямок лінгвістичної науки. Фразеологія, яка на початку розглядалася як частина лексикології, поступово набула значення окремої дисципліни завдяки своїй унікальності та складності. Вивчення стійких словосполучень виявило багатство мовних систем, що відображають культурні, історичні та соціальні особливості різних народів.

Основні теоретичні засади фразеології були закладені мовознавцями, які розробили підходи до класифікації фразеологічних одиниць, вивчення їх семантичної структури та функцій у мові. Завдяки таким дослідникам, як Шарль Баллі, Олексій Федоров, були розроблені системи аналізу фразеологізмів, що включають їхні синтаксичні, семантичні та прагматичні особливості. Розвиток фразеології як окремої лінгвістичної науки був зумовлений необхідністю дослідження стійких виразів, які не можна розглядати за допомогою традиційних методів лексикології. Фразеологізми є носіями не лише лексичного, але й культурного контексту, тому їх вивчення важливе для розуміння внутрішньої структури мови та її зв'язку з суспільством. Сучасні дослідження фразеології також фокусуються на перекладознавстві, міжкультурній комунікації та когнітивній лінгвістиці, що свідчить про розширення сфери застосування фразеології в мовознавстві. Таким чином, фразеологія як самостійна лінгвістична дисципліна продовжує активно розвиватися, сприяючи глибшому розумінню мовних процесів та культурних кодів, закладених у стійких словосполученнях.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

2.1 Принципи вивчення фразеологічних одиниць

Методологічні засади дослідження фразеологізмів базуються на загальних наукових принципах та конкретних методах, які застосовуються у вивченні фразеологічних одиниць. Методологія включає теоретичні підходи та способи організації дослідження, що дозволяють глибоко вивчити природу фразеології як частини мовної системи. Нижче розглянемо основні методологічні принципи, на яких базується фразеологічне дослідження.

1. Принцип системності

Фразеологізми розглядаються як частина системи мови, що має свої закони функціонування. Системний підхід означає, що фразеологічні одиниці аналізуються не ізольовано, а в контексті всієї фразеологічної підсистеми мови та загальних мовних процесів. Це дозволяє побачити взаємозв'язки між різними типами фразеологізмів та їхніми функціями в мовній системі.

2. Принцип історизму

Дослідження фразеологізмів повинно враховувати їхню історичну динаміку. Це передбачає аналіз змін у значеннях та структурі фразеологізмів упродовж часу, вивчення їхнього походження та розвитку в контексті історії мови. Такий підхід допомагає зрозуміти, як фразеологічні одиниці змінюються та адаптуються до нових умов.

3. Принцип антропоцентризму

Антропоцентричний підхід базується на тому, що мова є відображенням мислення та діяльності людини, тому фразеологізми розглядаються як такі, що передають культурний, соціальний та ментальний досвід мовців. Це включає вивчення того, як фразеологічні одиниці відображають національні уявлення, стереотипи, цінності, а також різноманітні емоції та стани людини.

4. Принцип інтеграції мовознавчих та позамовних факторів

Методологія дослідження фразеологізмів потребує врахування як мовних, так і позамовних факторів. Вивчення фразеологізмів відбувається не тільки в контексті внутрішньої структури мови, а й у тісному зв'язку з культурою, історією, соціальними відносинами та психологією носіїв мови.

5. Принцип функціоналізму

Фразеологічні одиниці досліджуються з точки зору їхньої функціональної ролі в мовленні. Це передбачає аналіз того, як фразеологізми використовуються у різних комунікативних ситуаціях, яку роль вони відіграють у процесі передавання інформації та як впливають на стиль і емоційний колорит тексту.

2.2 Етапи дослідження фразеологізмів

Дослідження фразеологізмів – це багатогранний процес, який включає вивчення походження, структури, значення, функцій та вживання стійких словосполучень у мовленні. Методика дослідження фразеологізмів базується на різних підходах і методах лінгвістичного аналізу, які допомагають розкрити природу цих одиниць мови. Розглянемо основні етапи та методи дослідження фразеологізмів:

Вибір об'єкта дослідження

Першим кроком є вибір конкретної групи фразеологізмів для аналізу. Це можуть бути фразеологічні одиниці певної тематики (наприклад, фразеологізми, пов'язані з роботою, емоціями, природою), певного стилістичного рівня (розмовна мова, літературні твори) або фразеологізми конкретної мови чи діалекту.

Збір фразеологічного матеріалу

Збір даних є ключовим етапом. Дослідник аналізує різні джерела: художню літературу, публіцистику, усне мовлення, спеціальні фразеологічні словники, архіви. Часто використовуються електронні корпуси текстів, що дозволяє автоматизувати процес збору і обробки великої кількості матеріалу.

Аналіз структури фразеологізмів Структурний аналіз фразеологізмів включає вивчення граматичної та синтаксичної будови. Важливо визначити:

Тип фразеологізму: чи це ідіома, фразеологічний зворот, кліше, прислів'я чи приказка.

Структурну стійкість: наскільки компоненти фразеологізму можуть змінюватися, чи можливі варіанти.

Граматичні особливості: аналіз частин мови, синтаксичних функцій фразеологізмів у реченні.

Семантичний аналіз Дуже важливо дослідити значення фразеологізмів. Методи семантичного аналізу включають: Мотиваційний аналіз: вивчення походження та внутрішньої форми фразеологізму, тобто, чому дане словосполучення має таке значення (історичний або культурний контекст).

Аналіз типів значення: оцінка номінативного та коннотативного (емоційного, експресивного) значення.

Полісемія та омонімія: вивчення багатозначності фразеологізмів або випадків їх омонімічності з іншими фразеологізмами чи словами.

Етимологічний аналіз Цей метод передбачає вивчення походження фразеологізмів. Це може включати аналіз їхньої історії, джерел (з інших мов, діалектів, соціальних чи професійних жаргонів). Дослідник може звернутися до архівів, старих текстів чи фольклору, щоб визначити, як і коли виникло певне стійке словосполучення.

2.3 Методи дослідження фразеологізмів в сучасному мовознавстві

Описовий метод: цей метод спрямований на систематизацію, класифікацію та докладний опис ФО певної мови. Розглянемо основні етапи та аспекти застосування цього методу. Збір матеріалу: на першому етапі здійснюється збір фразеологічних одиниць. Це може відбуватися шляхом аналізу літературних творів, усного мовлення, медіа-ресурсів, народної творчості та інших джерел. Важливо забезпечити максимально повне охоплення фразеологізмів для створення репрезентативного корпусу. Потім Зібраний матеріал класифікується за різними критеріями. Наприклад:

Семантична класифікація: за значенням (наприклад, ФО, що виражають емоційний стан, ФО, пов'язані з діяльністю тощо).

Граматична класифікація: за структурою (фразеологічні словосполучення, фразеологічні речення тощо). (Granger Sylviane, Meunier Fanny, 2008)

Стилістична класифікація: за стилістичним забарвленням (нейтральні, розмовні, літературні, просторічні ФО). Потім відбувається дослідження граматичної будови фразеологізмів, їх компонентів, синтаксичних зв'язків між ними. Наприклад, вивчаються постійні та змінні компоненти, фразеологічні зрощення, єдності та сполучення, вивчаються значення фразеологічних одиниць, їх полісемія, метафоричність та образність. Описуються основні значення, а також можливі переносні значення. Досліджуються варіанти фразеологізмів, їх регіональні та стилістичні різновиди, адже важливо відзначити, як різні варіанти ФО використовуються у різних контекстах. Після проведення даної роботи на основі проведених досліджень створюється фразеологічний словник, де кожна одиниця описується за наступними параметрами: лексичний склад, граматична структура, значення (основне та переносне), приклади вживання, стилістичні характеристики, походження (етимологія). Практичне значення описового методу полягає в тому, що фразеологічні словники та дослідження допомагають учням і студентам краще засвоювати фразеологію, роблять навчання більш систематизованим. Опис фразеологізмів у словниках полегшує перекладачам роботу з текстами, допомагає знайти відповідні еквіваленти у мові перекладу. Створення детальних фразеологічних словників збагачує лексикографічні ресурси, що є корисним для лінгвістів та інших дослідників мови. (Granger Sylviane, Meunier Fanny, 2008)

Порівняльно-історичний метод дослідження фразеологізмів є важливим інструментом у лінгвістиці, що дозволяє досліджувати походження, розвиток та взаємозв'язки фразеологічних одиниць у різних мовах. Цей метод ґрунтується на порівнянні фразеологізмів різних мов з метою виявлення спільних коренів, значень та еволюції. Основні етапи порівняльно-історичного методу: збір матеріалу. Для початку дослідження збираються фразеологізми з різних мов. Це

можуть бути як сучасні, так і стародавні мовні одиниці. Потім вивчається структура фразеологізмів, їхнє значення та вживання у мовах. На цьому етапі важливо розглядати як семантичні (значеннєві), так і синтаксичні (структурні) аспекти фразеологізмів. Порівнюються фразеологізми різних мов для виявлення подібностей та відмінностей. Це дозволяє визначити спільні корені або запозичення, а також простежити еволюцію фразеологізмів у різних культурних контекстах. На основі отриманих даних проводиться реконструкція первісних форм фразеологізмів та їх значень. Це дозволяє відтворити історичні процеси, що впливали на формування фразеології. До переваг цього методу можна віднести можливість виявити спільні індоєвропейські або іншого походження корені фразеологізмів, що буде свідчити про культурні та історичні зв'язки між народами. Цей метод допомагає краще зрозуміти, як мова змінювалася з часом, які впливи зазнавала і як це відображалось у фразеології. Дослідження фразеологізмів у порівняльно-історичному аспекті дозволяє глибше зрозуміти культурний контекст їх виникнення і використання. Наприклад, фразеологізми з релігійними коренями: багато фразеологізмів мають релігійне походження і в різних мовах можуть мати схожі значення. Наприклад, англійський вираз «to carry one's cross» (нести свій хрест) має аналог у багатьох європейських мовах, що свідчить про християнські корені цього фразеологізму. Фразеологізми, що походять з античної міфології, також можуть мати аналоги в різних європейських мовах, наприклад, «Ахіллесова п'ята». (Granger Sylviane, Meunier Fanny, 2008)

Когнітивний метод дослідження фразеології базується на розумінні того, як люди сприймають, обробляють та зберігають інформацію про фразеологічні одиниці (ФО). Цей метод враховує когнітивні процеси та механізми, які впливають на формування, використання та інтерпретацію фразеологізмів. Розглянемо основні аспекти когнітивного методу дослідження фразеології. Фразеологізми розглядаються як когнітивні схеми або прототипи, що відображають типові ситуації, стереотипи, культурні знання. Наприклад, фразеологізм «золоте серце» відображає прототипічне уявлення про добру, щедрю людину. Багато фразеологізмів засновані на метафоричних і

метонімічних перенесеннях. Когнітивний метод досліджує, як ці перенесення виникають у свідомості та як вони пов'язані з фізичним і культурним досвідом людини. Наприклад, метафора «час - це гроші» відображає концептуальне перенесення, де час уявляється як цінний ресурс. Фразеологізми пов'язують різні концептуальні домени. Когнітивний метод аналізує, як ці домени перетинаються і впливають на розуміння фразеологічних одиниць. Наприклад, у фразеологізмі «тримати язик за зубами» поєднуються домени мови і тіла. Під час використання когнітивного методу дослідження фразеологізмів, застосовуються певні когнітивні експерименти для вивчення того, як люди розпізнають, обробляють і використовують фразеологізми. Це можуть бути методи вимірювання часу реакції, опитування, експерименти з запам'ятовування та відтворення. Вивчення того, як фразеологізми зберігаються і витягуються з довготривалої пам'яті, як вони організовані у ментальному лексиконі. Наприклад, дослідження показують, що фразеологізми можуть зберігатися як цілісні одиниці, що полегшує їхнє швидке витягування і використання в мові. Таким чином, когнітивний метод дослідження фразеології інтегрує різні аспекти людського мислення і мови, дозволяючи глибше зрозуміти, як фразеологічні одиниці функціонують у свідомості та спілкуванні. (Granger Sylviane, Meunier Fanny, 2008)

Психолінгвістичний метод дослідження фразеології зосереджується на вивченні процесів, пов'язаних з обробкою, зберіганням і використанням фразеологічних одиниць (ФО) у людській свідомості. Цей метод поєднує знання з лінгвістики та психології, що дозволяє глибше зрозуміти, як люди сприймають та використовують фразеологізми в мовленні. Давайте розглянемо детально цей метод. Основним аспектом цього методу є те, як люди розпізнають фразеологізми в потоці мовлення. Це включає аналіз процесів сегментації мовлення, де мовці визначають межі фразеологічних одиниць. Досліджується те, як фразеологізми обробляються на рівні семантики та синтаксису. Аналізуються когнітивні механізми, за допомогою яких люди розуміють значення фразеологізмів, особливо тих, що мають переносне значення. Вивчається те, як фразеологізми зберігаються в довготривалій

пам'яті. Досліджується, чи зберігаються вони як цілісні одиниці (холістично) чи роздільно (аналітично), та як їхня структура впливає на процеси запам'ятовування та відтворення. Даний метод також має різні варіанти дослідження фразеологізмів, а саме:

А) Експерименти з реакційним часом. Використовуються для вимірювання часу, який потрібен людям для розпізнавання та інтерпретації фразеологізмів. Такі експерименти дозволяють зрозуміти швидкість обробки фразеологізмів порівняно з нефразеологічними виразами.

Б) Експерименти на запам'ятовування. Вивчають, як добре люди запам'ятовують та відтворюють фразеологізми. Це допомагає зрозуміти, які фразеологізми легше запам'ятовуються і чому, а також дослідити вплив контексту на запам'ятовування.

В) Експерименти з впізнавання. Досліджують, як добре люди впізнають фразеологізми серед інших мовних одиниць. Такі експерименти дозволяють оцінити ступінь автоматизму в обробці фразеологізмів.

Г) Аналіз мовленнєвих корпусів. Використання великих корпусів текстів для вивчення частоти, контекстів та варіативності використання фразеологізмів у природному мовленні. Це дає змогу дослідити реальне функціонування фразеологізмів у різних типах текстів і мовленнєвих ситуаціях. (Granger Sylviane, Meunier Fanny, 2008)

Таким чином, психолінгвістичний метод дослідження фразеології дозволяє глибше зрозуміти когнітивні та психологічні аспекти обробки фразеологізмів, що має важливі теоретичні та практичні наслідки для лінгвістики, психології та прикладних сфер.

Соціолінгвістичний метод дослідження фразеології є важливим інструментом для вивчення, як фразеологічні одиниці (фразеологізми) використовуються і функціонують в різних соціальних контекстах. Цей метод дозволяє розкрити, як мова, зокрема фразеологія, відображає соціальні, культурні та ідентифікаційні аспекти мовного спільноти. Соціолінгвістичний метод починається з розгляду соціального контексту, в якому використовуються фразеологізми. Це включає в себе дослідження соціальних

груп, їхніх ідентичностей, соціальних статусів, вікових, гендерних та інших демографічних характеристик. Наприклад, можна проаналізувати, як різні вікові групи або соціальні класи використовують певні фразеологічні одиниці, чи існують відмінності у вживанні фразеології між чоловіками та жінками. Соціолінгвісти часто досліджують варіації в використанні фразеології в залежності від соціальних факторів. Це може включати вивчення діалектів, акцентів, стилів мови або ж соціальних диференціацій. Наприклад, певні фразеологічні вирази можуть бути характерними для міського або сільського середовища, або можуть змінюватися залежно від професійної чи соціальної діяльності. Фразеологічні одиниці можуть виконувати різні соціальні функції, такі як маркування ідентичності, вираження групової приналежності, чи підтримання соціальних норм та ролей. Дослідження може зосереджуватися на тому, як фразеологізми допомагають будувати соціальні зв'язки, підтримувати соціальні структури або виражати соціальні позиції. Задля використання цього методу соціолінгвісти можуть проводити опитування або інтерв'ю для збору інформації про використання фразеологічних одиниць у різних соціальних групах. Це може включати питання про те, як респонденти використовують певні фразеологізми в повсякденному житті або в специфічних ситуаціях. Спостереження за мовним поведінкою в природному середовищі може допомогти виявити, як фразеологізми використовуються в реальних комунікативних ситуаціях. Це може бути спостереження за мовленням в соціальних групах, на робочих місцях, в медіа або в інтернеті. (Granger Sylviane, Meunier Fanny, 2008)

Практичне значення фразеології в мовознавстві і комунікації можна розглянути через призму кількох ключових аспектів, які підтверджуються дослідженнями різних лінгвістів та науковців.

Фразеологія грає важливу роль у повсякденній мовній комунікації, адже фразеологічні одиниці часто виступають як конденсовані висловлювання, що передають складні ідеї чи емоції у стислому і зрозумілому вигляді. Згідно з працями Сергія Бахтіна, фразеологічні вирази слугують як «готові конструкції», що спрощують процес комунікації і полегшують розуміння

(Бахтін, 1986). Фразеологічні одиниці також мають велике значення для збереження та вираження культурної ідентичності. Юрій Лотман підкреслює, що фразеологія відображає культурні особливості та стереотипи, що можуть варіюватися між різними мовними спільнотами. У своїй теорії культурних ікон він зазначає, що фразеологічні одиниці є частинами культурної пам'яті та ідентичності (Лотман, 1992). Фразеологія є важливим аспектом у навчанні іноземних мов, оскільки фразеологічні одиниці часто не можуть бути дослівно переведені і потребують спеціального підходу для навчання. П'єр Борті, у своїх дослідженнях з педагогіки мови, стверджує, що знання фразеологічних виразів значно полегшує процес освоєння мови і покращує мовну компетенцію студентів (Борті, 1999). Фразеологічні одиниці часто є джерелом культурних відмінностей, і їх розуміння може допомогти студентам уникнути помилок і недорозумінь. У сфері перекладу фразеологія є критично важливою, оскільки фразеологічні вирази часто не мають прямих відповідників у іншій мові і потребують креативного підходу для адекватного відображення сенсу. Джеремі Мунро у своїй книзі про переклад зазначає, що перекладачі повинні бути добре знайомі з фразеологією обох мов, щоб забезпечити точний і природний переклад (Мунро, 2003). Неправильне розуміння або переклад фразеологічних одиниць може призвести до втрати сенсу або культурних нюансів. Фразеологічні одиниці відіграють важливу роль у риторичному оформленні текстів і виступів. Роман Якобсон зазначає, що фразеологічні вирази допомагають створити образність і виразність мови, що є важливим для ефективної комунікації та впливу на слухачів (Якобсон, 1960). Вони часто використовуються для підсилення емоційного впливу та підкреслення стилістичних особливостей тексту. Фразеологічні одиниці також мають значення для соціальних відносин, адже вони можуть вказувати на соціальний статус, групову приналежність та соціальні ролі. Едвард Саїд у своїй роботі про постколоніалізм підкреслює, що фразеологія може відображати соціальні ієрархії та культурні стереотипи, що існують у суспільстві (Саїд, 1978). Тому ми можемо сміливо

2.4 Дослідження фразеологізмів за частиномовним принципом

Дослідження фразеологізмів за частиномовним принципом є важливою методикою у фразеології, що дозволяє систематизувати фразеологічні одиниці (ФО) залежно від їх належності до певної частини мови. Ця методика допомагає виявити лексико-граматичні особливості, типові для різних частин мови, а також глибше зрозуміти структуру та функціонування фразеологічних одиниць в мовленні. Основні етапи дослідження за цим принципом такі:

Визначення фразеологізмів як одиниць мови.

На першому етапі дослідник визначає об'єкт дослідження — фразеологічні одиниці. Фразеологізм розглядається як стійке словосполучення, що має фіксоване значення, відмінне від суми значень його компонентів. Це важливо для подальшої класифікації за частинами мови, оскільки спочатку треба зрозуміти, що саме входить до фразеологічного фонду мови.

Класифікація за частинами мови

Основним кроком методики є класифікація фразеологізмів за належністю до тієї чи іншої частини мови. Ця класифікація базується на тій функції, яку фразеологізм виконує у реченні, та його граматичних характеристиках. Найчастіше виділяють такі групи:

Іменникові фразеологізми (наприклад, «біла ворона», «камінь спотикання»). Такі ФО виконують функцію іменника та відповідають на питання «хто?» або «що?».

Дієслівні фразеологізми (наприклад, «пекти раків», «кинути оком»). Ці фразеологізми виконують роль дієслів у реченні, відповідають на питання «що робити?» або «що зробити?».

Прикметникові фразеологізми (наприклад, «золоті руки», «не в своїй тарілці»). Такі фразеологізми функціонують як прикметники, відповідають на питання «який?».

Прислівникові фразеологізми (наприклад, «як з гуски вода», «через пень-колоду»). Вони виконують функцію прислівників і відповідають на питання «як?» або «яким чином?».

Аналіз структури та семантики

Після класифікації фразеологізмів за частинами мови досліджуються структурні та семантичні особливості кожної групи. Наприклад:

Іменникові фразеологізми часто вживаються як суб'єкти або об'єкти у реченні. Важливо проаналізувати, як вони взаємодіють із дієсловами і які семантичні зміни відбуваються у їхньому значенні.

Дієслівні фразеологізми характеризуються широким спектром значень, що можуть включати дії, процеси, стани та динамічні ситуації. Тут ключовим є виявлення фразеологічних моделей, пов'язаних із типовими дієсловами.

Прикметникові фразеологізми зазвичай виражають якість або ознаку об'єктів, тому важливо розглянути їх роль у кваліфікації предметів та явищ.

Прислівникові фразеологізми фокусуються на описі способу дії, часу, місця або інтенсивності, що робить їх важливими у вираженні відтінків значень дій та процесів.

Вивчення синтаксичних функцій

На цьому етапі дослідження аналізуються синтаксичні функції фразеологізмів у реченні. Різні частиномовні групи фразеологізмів виконують різні функції:

Іменникові фразеологізми можуть бути підметами або додатками.

Дієслівні фразеологізми — присудками.

Прикметникові фразеологізми зазвичай є означеннями або частинами присудка.

Прислівникові фразеологізми виконують функції обставин.

Один із важливих аспектів методики — це порівняння фразеологізмів із лексичними одиницями відповідної частини мови. Дослідження показує, як фразеологізми можуть виконувати ті ж функції, що й окремі слова, але зберігають свої особливі семантичні та стилістичні властивості. Часто фразеологічні одиниці можуть мати варіанти в межах однієї частини мови. Наприклад, дієслівний фразеологізм може мати різні форми або модифікації

залежно від контексту. Це також є важливим аспектом дослідження, що дозволяє простежити варіативність і гнучкість фразеологічного фонду мови.

Останнім кроком є аналіз стилістичних особливостей фразеологізмів. У межах кожної частини мови фразеологічні одиниці можуть належати до різних стилістичних реєстрів: розмовної мови, художньої літератури, публіцистики тощо. Дослідник розглядає, як фразеологізми відповідної частини мови функціонують у різних стилістичних контекстах.

Методика дослідження фразеологізмів за частиномовним принципом є ефективним способом вивчення фразеологічного фонду мови. Вона допомагає систематизувати фразеологізми за граматичними ознаками, вивчити їх семантичні та стилістичні особливості, а також простежити їх роль у мовленні.

Висновки до Розділу 2

Дослідження методологічних засад вивчення фразеологізмів дозволяє глибше зрозуміти сутність, функціональні особливості та культурне значення цих одиниць мови. У процесі виконання дипломної роботи було розглянуто історію становлення фразеології як окремої лінгвістичної дисципліни, сучасні методи та підходи до аналізу фразеологічних одиниць, а також їхню роль у формуванні мовної картини світу. Фразеологія, будучи тісно пов'язаною з культурою народу, є важливим засобом передачі не тільки лексичних значень, а й ціннісних орієнтирів, світоглядних уявлень, релігійних вірувань, а також колективного досвіду, накопиченого протягом століть.

Розглянувши різні підходи до аналізу фразеологізмів, включно з лексико-семантичним, структурним, когнітивним і контекстуальним, було виявлено, що кожен із них робить внесок у комплексне розуміння фразеологічних одиниць. Лексико-семантичний підхід дозволяє визначити значення фразеологізму через аналіз його компонентів, що важливо для виявлення метафоричних і конотативних значень. Структурний підхід надає можливість вивчати синтаксичну структуру фразеологічних одиниць і визначити їх місце в системі мови. Когнітивний підхід підкреслює роль фразеологізмів у формуванні й

передачі культурних смислів, а також їхню здатність відображати ментальні моделі, властиві певному народові. Контекстуальний підхід допомагає розкрити особливості використання фразеологізмів у мовленні, а також їхню залежність від конкретних ситуацій комунікації.

РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ СМЕРТІ

3.1 Характеристика повних та неповних еквівалентів фразеологічних одиниць на позначення смерті

Повні еквіваленти фразеологічних одиниць – це такі фразеологізми, які повністю відповідають один одному як за лексичним складом, так і за стилістичним та образним значенням у різних мовах. Такі еквіваленти найчастіше зустрічаються в споріднених мовах, де є значна кількість запозичень або загальних культурних та історичних явищ.

جان سپردن (букв. здавати тіло) укр. *духу пускатись* – у перській мові буквально означає «віддати життя» або «покласти душу». Він використовується для опису ситуацій, коли хтось помирає, жертвуючи собою, або віддає своє життя за якусь велику справу, ідеал, або ж просто вмирає внаслідок певних обставин. Також цей фразеологізм нерідко використовується для позначення смерті людей похилого віку. Використання цього фразеологізму дає нам змогу зрозуміти, що людина померла саме від похилого віку, а не від хвороби. Тобто, ми можемо сказати «На днях моя бабуся пустила духу». Тобто померла через похилий вік.

از جان رفتن (букв. піти з душі) укр. *віддати душу Господу* – у перській мові означає «втратити свідомість», «втратити силу», «знепритомніти». У буквальному сенсі це можна перекласти як «вийти з життя», тобто настільки ослабнути або перебувати у такому стані, що здається, ніби людина перебуває на межі між життям і смертю. Проте цей вираз не завжди стосується саме смерті — частіше він використовується в контексті втрати свідомості або втоми. Якщо цим виразом ми хочемо наголосити саме на смерті людини, а не на втраті свідомості, то тоді слід пам'ятати, що даний фразеологізм використовується у контексті неочікуваної смерті, раптової смерті. Недоречно буде використовувати цей фразеологізм, скажімо, у випадку смерті людини, яка довгий час хворіла від невиліковної хвороби – адже у цій смерті не буде нічого неочікуваного.

دم درآوردن (букв. відкидати хвоста) укр. *відкинути ноги* – в українському варіанті ноги можна замінити на хвоста, копита та деякі інші частини тіла. Цей фразеологізм можна тлумачити двома варіантами. Перший варіант, коли ми використовуємо даний фразеологізм по відношенню до смерті людини. В такому випадку ми використовуємо цей фразеологізм по відношенню до людини, яка була вам нен дуже приємна, не була шанованою вами. Це фразеологізм для позначення смерті ворожої вам особи. Інший варіант використання цього виразу – коли говорять про людину, яка стала занадто гордою, зарозумілою або пихатою. Іншими словами, цей фразеологізм описує когось, хто почав поводитися зверхньо, відчувши себе важливим чи впливовим. Українським аналогом у такому випадку може бути вирази «задерти носа»

نفس آخر کشیدن (букв. видохнути останній подих) укр. *віддати останній подих* – На відміну від вищезгаданих фразеологізмів, цей вираз не має чітких обмежень у своєму вживанні. Однак, на основі нашого ретельного аналізу, можна з упевненістю стверджувати, що його часто використовують у офіційних виступах, особливо коли йдеться про смерть відомої чи шанованої особи. Українською мовою можна сказати *дихати на ладан*.

از دنیا رفتن (букв. піти зі світу) укр. *піти з цього світу* – даний фразеологізм є метафоричним виразом, який означає смерть або покидання цього життя. У перській мові цей фразеологізм часто використовується як ввічливий і евфемістичний спосіб висловити думку про смерть людини, уникаючи прямого згадування самого слова «смерть». Український аналог «Відійти у вічність» – подібний фразеологізм, що також має метафоричне значення. Він підкреслює ідею, що людина після смерті переходить у вічний світ. Обидва фразеологізми (перський «از دنیا رفتن» і український аналог) використовують метафори для того, щоб пом'якшити сприйняття теми смерті. Вони обирають замість прямого згадування смерті образи «відходу», «залишення» або «переходу» в інший стан або світ. В обох мовах ці вирази часто використовуються в офіційних чи релігійних контекстах, коли потрібно ввічливо та делікатно говорити про смерть. Як і в перському, вищезгаданий український фразеологізм служить для вираження поваги до померлого та створення більш спокійного тону. Цей вираз

застосовують щодо будь-якої людини, незалежно від її класу, віку чи соціального статусу. Однак варто зазначити, що його рідко використовують для позначення смерті дуже близької людини. У таких випадках зазвичай вживають інші фразеологізми, про які ми детальніше поговоримо пізніше.

غرق شدن در خون (букв. втонути у крові) укр. захлинутися власною кров'ю – цей фразеологізм використовують для опису надзвичайно жорстоких, кривавих подій, таких як масові вбивства, битви або жахливі трагедії, коли проливається велика кількість крові. Це фразеологізм, який підкреслює масштаб насильства або його жорстокість, змальовуючи ситуацію як залиту кров'ю. Українською також можна сказати «кривава баня». Обидва вирази є гіперболічними метафорами, що підсилюють жах і жорстокість ситуації. Використовуючи образ «потопання в крові», як у перській, так і в українській мовах, вони створюють сильну емоційну картину, змушуючи уявляти трагічні сцени насильства. У перській та українській мовах ці фразеологізми здебільшого вживаються в контексті опису історичних подій, війн, терористичних актів або інших ситуацій масової жорстокості. Вони можуть бути використані в літературі, медіа чи риторичі, коли треба підкреслити масштаб кривавих подій.

سپردن به خاک (букв. піти до землі) укр. лягти в землю (труну, домовину) – це вираз, який використовується для позначення поховання людини, тобто її фізичної віддачі землі після смерті. Він є метафоричним і вживається як ввічлива, дещо поетична форма висловлення, що означає процес похорону, уникаючи прямого згадування смерті чи поховання.

از دنیای جسمانی رفتن (букв. покинути фізичний світ) укр. відійти у царство небесне – це також метафоричний вираз, що означає смерть, але акцентує увагу на переході з фізичного існування в інший стан або світ. У цьому фразеологізмі смерть розглядається як процес залишення матеріального світу, тобто фізичного тіла, і, можливо, переходу в іншу форму буття, що відображає філософські чи релігійні погляди на життя після смерті. Наразі є застарілим виразом, який частіше зустрічається в книжках та поезії.

به سوی پرتوی نور رفتن (букв. йти до променю світла) укр. побачити світло в кінці тунелю – цей фразеологізм є відносно новим і часто з'являється у молодіжних

серіалах та фільмах. Молодь використовує його як сленг для позначення смерті. Хоча цей вираз не підходить для вживання в офіційних промовах, слід зауважити, що деякі медіа намагаються розширити свою аудиторію, залучаючи молодь, тому інколи цей фразеологізм можна зустріти навіть у офіційних новинних джерелах.

وداع کردن با دنیا (букв. прощання зі світом) укр. прощатися з білим світом – метафорично цей фразеологізм підкреслює процес прощання з життям і світом, акцентуючи увагу на завершенні життєвого шляху. Даний вираз сприймається як більш делікатний і поетичний спосіб описати смерть, замінюючи прямі або різкі вирази на більш м'які й емоційні форми. Варто також зазначити, що даним виразом досить часто користуються для оплакування видатних особистостей, людей, які якось вплинули на цей світ: політиків, президентів, талановитих акторів та науковців тощо.

پایان دادن به زندگی (букв. життя добігло кінця) укр. дожити свій вік – цей вираз використовується для позначення смерті, але з акцентом на добровільне або вимушене завершення життя, часто в контексті суїциду або навмисної дії. У цьому фразеологізмі смерть розглядається як акт, коли хтось або щось припиняє існування життя, що додає виразу дещо активної чи свідомої конотації. Ці фразеологізми вживаються в контекстах, де говорять про свідоме чи вимушене завершення життя, часто з негативним відтінком. Вони менш поширені в літературі або поетичних текстах, оскільки мають більш прямолінійний характер і використовуються в соціальних або психологічних темах. Обидва вирази можуть бути частиною обговорення проблем суїциду, етичних дилем чи драматичних подій.

سفر کردن به دنیای دیگر (букв. подорож до іншого світу) укр. – відійти у потойбіччя – даний перський фразеологізм і його українські аналоги, такі як «вирушити у кращий світ» або «відправитися в інший світ», мають подібне значення і підкреслюють метафоричну подорож душі або людини після смерті. Усі ці вирази акцентують на тому, що смерть – це не кінець, а лише початок нового етапу в іншому світі або вимірі. Вони часто використовуються, щоб пом'якшити тему смерті та надати їй позитивного чи філософського відтінку.

مردن بعزت به از زندگی بذلت (букв. гідно померти – гідно жити) укр. гідна смерть краще, ніж жалюгідне життя – це вираження передає ідею того, що людина повинна цінувати свою гідність і честь вище за будь-які обставини, навіть життя. Краще обрати смерть з гідністю, ніж тривале існування в приниженні або безчесті. Перський фразеологізм і українські аналоги об'єднують однаковий моральний акцент на гідності й честі. Ідея про те, що честь важливіша за фізичне життя, притаманна багатьом культурам, особливо в контексті військової честі чи боротьби за свободу. Наприклад, фраза «краще померти стоячи, ніж жити на колінах» часто використовується в Україні в контексті боротьби за незалежність, що перегукується з перським підходом до цінності честі.

В обох культурах підкреслюється, що гідність і самоповага — це основа життя, без яких життя стає нестерпним або принизливим.

وای بحال آنکه مرد (букв. горе, що він помер) укр. нехай земля буде пухом; царство небесне – цей вислів виражає жаль і співчуття до людини, яка зазнала поразки або загинула, особливо в контексті несправедливих обставин або долі. Часто його вживають як вираз жалю з емоційним акцентом на несправедливість або сум через втрату чи невдачу. Українські аналоги також відображають жаль і співчуття до тих, хто зазнав поразки або постраждав. В обох культурах висловлюється гіркота долі, співчуття до тих, хто не зміг вистояти перед життєвими випробуваннями, або тих, хто загинув чи був несправедливо зламаний обставинами. Відмінність полягає в тому, що в українських варіантах часто є акцент на боротьбу (як у вислові «зламався»), що натякає на активну участь людини в своєму житті або протистоянні труднощам, тоді як перський фразеологізм більше зосереджується на вираженні емоційного болю через саму подію поразки чи смерті, без явного акценту на діях людини.

مردہ سخن نگوید (букв. мертві не розмовляють) укр. мертва людина не бовкне зайвого – це вираження означає, що людина, яка померла, вже не може виправдати себе, розповісти свою історію або відповісти на звинувачення. Використовується в контексті того, що мертві не можуть захистити свою репутацію або висловити свою точку зору, тому живі повинні ставитися до них

із повагою, уникаючи суджень або пліток. Український фразеологізм «Про мертвих або добре, або нічого» має схожий смисловий відтінок. Він також закликає до поваги та обережності у висловлюваннях про тих, хто вже не може відповісти або захистити себе. Обидва вислови підкреслюють моральний обов'язок перед померлими, не допускаючи несправедливих висловлювань або звинувачень. Однак українські варіанти часто мають морально-філософський аспект, вказуючи на необхідність поваги не лише до мертвих, але й до їхньої пам'яті, тоді як перський вислів більш прямолінійно натякає на сам факт мовчання мертвих і те, що вони не можуть більше впливати на свій образ.

از پس مرده بد نباید گفت (букв. після смерті не потрібно говорити погано) укр. про покійників погано не говорять – це вираз етичного правила, що після смерті людини не варто обговорювати її негативні сторони, висловлювати осуд чи критику. Він закликає до поваги до пам'яті померлого і до того, що критика або осуд померлих є неповагою до них, оскільки вони не можуть захиститися або виправдати свої дії. Перський фразеологізм і українські аналоги виражають одну і ту ж ідею поваги до померлих. В обох культурах є сильний моральний принцип, який застерігає від судження або критики мертвих, оскільки вони вже не мають змоги відповідати на звинувачення. Український вислів «Про мертвих або добре, або нічого» є найближчим еквівалентом і передає той самий сенс, що і перський варіант, з акцентом на тому, що будь-яка критика померлих є недоречною. Обидві фрази мають коріння в етичних та моральних уявленнях про повагу до пам'яті померлих і уникнення пліток або осуду тих, хто вже не може вплинути на своє ім'я чи репутацію.

یک مرده بنام به که صد زنده به تنگ (букв. мертвого назвали сотнею живих) укр. смерть однієї гідної людини може бути гірша за смерть сотні нікчем – це вираження підкреслює цінність доброго імені та гідної пам'яті навіть після смерті, що важливіше, ніж саме життя в складних або принизливих обставинах. Ідея полягає в тому, що честь і репутація людини є найвищими цінностями, які мають більше значення, ніж виживання за будь-яку ціну. Як у перському, так і в українських фразеологізмах головною темою є цінність гідності, честі та доброго імені. В обох культурах підкреслюється, що краще померти з честю та

залишити після себе добру пам'ять, ніж жити в умовах приниження або втрати репутації. Український аналог «Краще смерть з честю, ніж життя в ганьбі» є найближчим за змістом до перського фразеологізму. Обидва вислови висловлюють однакову ідею: моральні якості та гідність людини цінніші за фізичне виживання. Це підкреслює, що іноді смерть може бути кращим вибором, ніж життя, якщо воно супроводжується безчестям або втратою поваги.

В українській культурі та перській традиції гідність і добре ім'я є важливими аспектами людського життя, і в обох випадках людина вважається гідною поваги, якщо вона зберігає ці якості навіть у важких обставинах або перед обличчям смерті.

مردہ شور ببردت (букв. нехай тебе забере той, хто омиває покійників) укр. щоб тебе чорт побрав – це досить сильний вираз, який передає гнів або прокляття на адресу іншої людини, подібний до того, як українською можна сказати «щоб тебе забрали» або «нехай тебе чорти візьмуть». У перській культурі людина, яка займається обмиванням тіл мертвих (мурдашур), асоціюється зі смертю, тому фраза виражає побажання чогось поганого. І перський фразеологізм, і українські аналоги мають спільний емоційний контекст — це вирази гніву, роздратування або прокляття. У всіх цих фразах присутнє побажання чогось поганого чи нещасного, часто зі зверненням до сил, пов'язаних зі смертю чи нещастям (як, наприклад, «чорт» або «мурдашур» у перському виразі).

Перський варіант має культурну специфіку через професію «мурдашура» (людини, яка готує тіло до поховання), тоді як українські аналоги звертаються до міфологічних образів чортів або сил природи (громові розряди), які традиційно асоціюються з негативними побажаннями.

3.2 Характеристика безеквівалентних фразеологічних одиниць на позначення смерті

روح فداکردن (букв. пожертвувати душею). В дослівному перекладі означає «жертвувати своєю душею» або «віддати свою душу». Це образний вираз, який наразі рідко використовується за своїм прямим значенням – померати. Зараз він частіше використовується для вираження надзвичайної любові, відданості або готовності пожертвувати собою заради іншої людини. Він передає високий ступінь самопожертви і щирої прихильності, коли хтось готовий віддати все, навіть своє життя, заради когось іншого. У повсякденному мовленні цей фразеологізм часто вживається як знак великої поваги та любові до близьких, таких як члени родини або друзі, і може мати декілька відтінків залежно від контексту. Наприклад: для вираження готовності допомогти в будь-який час: «کنم می فدایت را روحم من» («Я готовий пожертвувати своєю душею заради тебе»), що еквівалентно нашому «Я готовий усе зробити для тебе».

مردہ حلاج است (букв. мертвий - тріпальник) буквально перекладається як «померлий Халладж». Він відсилає до історичної постаті Мансура аль-Халладжа, містика суфійської традиції, відомого своїми сміливими висловлюваннями, зокрема фразою الحق انا («Я – істина»), що вважалося богохульством і стало причиною його страти. Цей фразеологізм вказує на відданість своїм переконанням навіть перед обличчям небезпеки і загибелі, символізуючи стійкість, непохитність та цілісність особистості, яку навіть смерть не може змінити. У сучасному перському контексті цей вираз використовується для опису:

1. Людини, яка залишилася вірною своїм принципам або переконанням навіть після смерті.
2. Людей, чиї ідеї та вплив залишаються живими і сильними навіть після їхньої смерті.

3. Особистостей, які не змінюються у своїх переконаннях, незважаючи на будь-які загрози чи небезпеки.

Наприклад, можна сказати: «او مرده حلاج است» (він — як померлий Халладж), маючи на увазі, що навіть після смерті його переконання та ідеї залишаються значущими або що він не піддавався тиску за життя.

В українській мові є кілька виразів, які передають схожі ідеї стійкості у переконаннях, але з різними відтінками:

1. «Мертвий, але не скорений» — вираз, що може означати людину, яка не поступилася своїми ідеями чи переконаннями навіть перед загрозою смерті, зберігаючи свою внутрішню силу й незалежність.
2. «Залишився вірним своїй правді» — часто вживається щодо людей, які були віддані своїм принципам до кінця свого життя.
3. «І після смерті не змінився» — використовується для опису когось, хто залишився вірним собі навіть після загибелі або чий вплив не зменшується зі смертю.

Фразеологізм *او مرده حلاج است* має більш символічний та культурний контекст у перській мові, що відсилає до відомої постаті та її духовної спадщини. Українські аналоги, такі як «мертвий, але не скорений», більше наголошують на стійкості характеру та непохитності переконань, однак не мають прямого культурного посилання, як у випадку з Мансуром аль-Халладжем. Перський вираз містить глибший релігійно-містичний відтінок, оскільки вказує на духовну силу, яку не може зламати навіть смерть, що зберігається у суспільній пам'яті. Українські аналоги зазвичай фокусуються на непохитності переконань у загальному сенсі, не прив'язуючись до конкретних історичних постатей.

او مرده نمی رود به گور дослівно перекладається як «померлий не йде до могили». В перській мові цей вираз вживається для опису ситуацій або людей, від яких складно позбутися, які не здаються або не зникають, попри всі зусилля. Він передає ідею про те, що деякі речі або люди настільки «живучі» або вперті, що навіть смерть не може змусити їх «піти».

Цей фразеологізм використовується, коли говорять про:

1. Людину, яка постійно повертається або намагається залишитися, навіть якщо її просять піти.
2. Ситуацію, проблему чи справу, яка ніяк не вирішується або «не йде» з поля зору.
3. Упертість або незламність у характері, коли хтось не поступається, попри обставини.

Наприклад, цей вираз можуть застосовувати, коли говорять про когось, хто незважаючи на труднощі, не здається і продовжує наполегливо діяти: «او مثل مرده» «نمی رود به گور» («Він, як той, що не йде до могили»).

Українська мова також має низку фразеологізмів, що описують схожі ідеї впертості або нездатності позбутися чогось або когось:

1. «Не вивести з поля» — про людину або справу, яка не зникає, попри всі спроби.
2. «Як чорт з табакерки» — використовується, коли хтось або щось постійно з'являється у непотрібний час, або ж коли хтось настирливо повертається.
3. «Як вогонь без диму» — про те, що не може бути прихованим чи ігнорованим.

Фразеологізм مرده نمی رود به گور передає ідею про невідступність і неминучість того, що не може бути зникнути, з упором на впертість та «живучість». Це дещо відрізняється від більш «грайливих» українських аналогів, таких як «як чорт з табакерки», які також описують «настирливість», але з певною іронією. Український вираз «не вивести з поля» має подібне значення щодо непозбувності, але фразеологізм у перській мові має більш фаталістичний відтінок.

ریند می کفنش کنندبه می رحم که مرده به дослівно перекладається як «Якщо вже зглянулися над померлим, то хоча б обгорнуть його саваном». Цей вираз означає, що милосердя або співчуття, якщо воно виявлене, повинно мати

реальний прояв, а не бути лише на словах або половинчастим. Ідея фразеологізму в тому, що допомога або співчуття, які тільки «вдаються», але насправді не приносять полегшення, є марними. Цей вираз часто використовується, коли:

1. Мають на увазі допомогу, яка не має справжньої цінності, або коли люди виявляють співчуття лише формально, не допомагаючи реально.
2. Критично оцінюють дії, які виглядають співчутливими або добрими, але в реальності не приносять користі чи полегшення тим, кому призначені.

В українській мові є декілька фразеологізмів, які мають схожі значення щодо нещирості, формального або недостатнього прояву допомоги чи співчуття:

1. «Слова словами, а справи справами» — фразеологізм, що підкреслює різницю між обіцянками чи словами співчуття і реальними вчинками. Відповідає ситуаціям, коли дії не підкріплюють слова.
2. «Як кіт наплакав» — означає мінімальну, символічну допомогу, якої явно недостатньо, або ж прояв формального співчуття.
3. «Дешева показуха» — вислів, що означає виявлення уваги або турботи лише зовні, без справжнього наміру допомогти.

Перський фразеологізм несе більше іронії та критики до формальної або символічної допомоги, яка не приносить справжнього полегшення. Його значення схоже до українських «Слова словами, а справи справами» та «Дешева показуха», де також підкреслюється відсутність справжньої допомоги або неповноцінність доброго вчинку. На відміну від «Як кіт наплакав», що підкреслює недостатність, але без іронії, перський вираз має певний сарказм: він підкреслює, що така допомога виглядає наче «милість» без цінності для того, хто її потребує.

مثل مرده شور що буквально перекладається як «як той, хто омиває померлих», відсилає до професії, що передбачає ритуальне обмивання тіл перед похованням. У перській культурі образ мурда-шура (того, хто миє мертвих) часто асоціюється з похмурістю, постійним перебуванням біля смерті, що залишає слід на зовнішньому вигляді, поведінці та настрої людини. Цей вираз вживається для опису людини, яка:

1. Виглядає пригніченою, похмурою або втомленою.
2. Постійно демонструє похмурий настрій, можливо, навіть цинічний або байдужий вигляд.
3. Веде себе так, наче втратила радість від життя, немов її оточують лише печаль і сум.

Вираз часто використовується іронічно чи жартівливо щодо людей, які завжди засмучені, серйозні або «безрадісні», як якщо б вони щодня займалися похмурою, важкою роботою. Наприклад: «او همیشه مثل مرده شور می ماند» («Він завжди як той, хто омиває мертвих») — тобто виглядає постійно пригніченим або сумним.

В українській мові є кілька фразеологізмів, що передають схожі значення щодо похмурого вигляду або поведінки:

1. «Як води в рот набрав» — вказує на людину, яка завжди мовчазна, замкнена або невиразна у виразах емоцій.
2. «Як свято без радості» — стосується особи, яка завжди похмура або зневажливо ставиться до радощів життя, навіть у позитивній обстановці.
3. «Похмурий, як туча» — описує людину, яка завжди має сумний чи сердитий вигляд, наче її постійно щось гнітить.

Перський вираз відображає не лише похмурість, але й пов'язує це з професією, яка накладає відбиток певної «присутності смерті», тому він має більше культурного контексту і надає значенням глибший відтінок.

Українські аналоги, як «як свято без радості» або «похмурий, як туча», також описують загальну емоційну пригніченість або замкнутість, але мають менше сарказму і більше зосереджуються на емоційних проявах, ніж на причетності до похмурої діяльності.

مرگ یک بار شیون یک بار дослівно перекладається як «Смерть приходить один раз, один раз її оплакують». Цей вираз передає ідею про те, що деякі речі повинні статися лише один раз, і не варто їх повторювати або розтягувати, особливо коли йдеться про важкі чи болісні події. Вираз наголошує на тому, що страждання або труднощі мають бути короткими й завершеними, а не тривати

нескінченно, і що, якщо щось неминуче, краще зробити це раз і на цьому закінчити.

Цей фразеологізм зазвичай використовується у ситуаціях, коли:

1. Йдеться про необхідність завершити неприємну або складну справу раз і назавжди, не повертаючись до неї.
2. Мають на увазі невідворотність деякої події та готовність з нею швидко покінчити, прийнявши її з мінімальними втратами.
3. Підкреслюється небажання відкладати важливі або складні рішення, замість цього краще зосередитися на швидкому розв'язанні.

Наприклад, у розмові про прийняття важкого рішення або про завершення болісного етапу можна сказати: «مرگ یک بار شیون یک بار», тобто «краще раз зібратися з духом і пройти через це, аніж відкладати».

В українській мові існують декілька схожих виразів, які передають ідею швидкого завершення важкої справи або прийняття неминучого:

1. «Раз — і по всьому» — вказує на бажання швидко розібратися з проблемою чи завершити справу, не розтягуючи її.
2. «Вовка боятися — в ліс не ходити» — має значення прийняття ризику або неприємного кроку, якщо це неминуче.
3. «Краще гірка правда, ніж солодка брехня» — підкреслює бажання знати правду відразу, навіть якщо вона болюча, ніж тягнути час у невіданні.

Фразеологізм у перській мові наголошує саме на фінальності й одноразовості болісного досвіду, що робить його більш фаталістичним за тональністю. В українських аналогах, таких як «раз — і по всьому», більше акцентується на практичному підході, де головна ідея — уникнути зайвих зусиль або вагань, ніж філософське прийняття неминучого.

Фразеологізм «Вовка боятися — в ліс не ходити» частково перегукується з перським, оскільки також передбачає готовність до дії перед обличчям неприємностей, але меншою мірою підкреслює необхідність завершити справу раз і назавжди.

مرگ، کشتی خروج از بند بندگی آست перекладається як «смерть — це човен виходу з пута рабства». Цей вислів має глибокий філософський і культурний підтекст,

що пов'язаний із сприйняттям смерті як звільнення від страждань, обмежень і, в цілому, від життєвих труднощів. Він вказує на те, що смерть може сприйматися не лише як кінець, а й як можливість для нового початку або свободи.

Цей фразеологізм може бути використаний у таких контекстах:

1. Коли говорять про звільнення від страждань, яке приходить з часом смерті. Це може бути стосовно людей, які страждають у житті через різні обставини (хвороби, бідність, тиранію).
2. Для того, щоб заспокоїти тих, хто оплакує померлого, підкреслюючи, що смерть може бути сприйнята як звільнення від страждань.
3. У філософських дискусіях про сенс життя і смерті, коли йдеться про те, як особистість може знайти спокій після важкого або обмеженого життя.

Наприклад, фразу можна використати у розмові про важкі часи, коли хтось намагається знайти утіху у ідеї, що смерть — це не кінець, а початок свободи:

«مرگ، کشتی از بند بندگی است» — «Смерть — це човен виходу з пута рабства».

В українській мові також є фразеологізми, що передають ідею смерті як звільнення або нового початку:

«Смерть — не кінець» — вказує на те, що життя триває у пам'яті, через вчинки або у духовному сенсі.

«На тому світі буде краще» — висловлює думку про те, що смерть може призвести до кращого життя в іншому вимірі, ніж це земне.

«Смерть — це велика таємниця» — підкреслює, що смерть може бути чимось більше, ніж просто закінченням.

Перський вираз відображає глибокі культурні та філософські уявлення про смерть як про звільнення. Він містить у собі ідею, що смерть може бути не тільки кінцем, а й новим початком, що, в свою чергу, дозволяє зрозуміти, чому життя може бути сприйнято як обмежене.

Українські фразеологізми, хоча й мають схожі значення, менш акцентують увагу на концепції звільнення від страждань. Наприклад, вирази на кшталт «На тому світі буде краще» вказують на оптимістичне сприйняття смерті, але не відображають тієї ж глибини і зв'язку зі свободою, як це робить перський фразеологізм.

Таким чином, перський вираз надає більш глибокого філософського контексту, вказуючи на зв'язок між смертю і звільненням, що є важливим у перській культурі, тоді як українські аналоги більше зосереджуються на сподіваннях і віруваннях у життя після смерті.

مرگ، مهمترین مشاعره زندگی آست перекладається як «смерть — це найважливіша поезія життя». Цей вислів має глибокий філософський підтекст, який акцентує увагу на тому, що смерть є невід'ємною частиною життя та його поетичної природи. Він вказує на те, що вмирання не лише завершує життя, але й надає йому глибокого змісту.

Цей фразеологізм може бути використаний у різних контекстах, таких як:

1. Філософські роздуми про значення життя і смерті. Смерть, будучи невід'ємною частиною існування, надає сенс життю, роблячи його ціннішим.
2. Обговорення важливості пам'яті про померлих і визнання їхнього внеску в наше життя. Тут підкреслюється, що смерть — це не лише завершення, але й можливість осмислення і вшанування.
3. У контексті літератури та мистецтва, де смерть часто служить натхненням для творчості, адже вона спонукає людей розмірковувати про сенс життя, відносини та їхні цінності.

Наприклад, у бесіді про життєві труднощі або втрати можна сказати: «مرگ، مهمترین مشاعره زندگی آست», щоб підкреслити, що важливість смерті в контексті життя робить кожен момент більш цінним.

В українській мові також можна знайти вирази та вислови, які передають схожі значення:

1. «Смерть на порозі — життя в спогадах» — підкреслює важливість пам'яті про життя померлих.
2. «Життя — це не тільки радість, а й страждання» — вказує на те, що важливі моменти життя часто супроводжуються труднощами, які, в свою чергу, роблять ці моменти ціннішими.
3. «Кожен кінець — це новий початок» — акцентує на тому, що смерть може бути початком чогось нового, а не лише кінцем.

Фразеологізм у перській мові зосереджується на поетичному значенні смерті, що робить її елементом «поезії» життя, яка є глибокою та багатогранною. Це відображає погляд на смерть не як на трагедію, а як на важливу частину життєвого циклу, що надає сенс.

В українських аналогах акцент більше робиться на пам'яті та спогадах, на важливості переживань, але без того ж акценту на поетичній природі життя і смерті, що є характерним для перського виразу. Перське висловлювання також має більш ліричний характер, в той час як українські фразеологізми часто мають більш практичний та реалістичний підхід до теми смерті.

Таким чином, перський фразеологізм надає глибшого філософського контексту до теми смерті, розглядаючи її як важливий аспект поетичного життя, у той час як українські аналоги підкреслюють пам'ять і цінність переживань.

مرگ، زمانی آستکه به تاخیر نمی افتد و مرگ، زمانی که به جلو نمی رود можна перекласти як «життя — це час, що не затримується, а смерть — це час, що не йде вперед». Цей вислів має глибокий філософський підтекст і відображає складні взаємовідносини між життям, смертю та сприйняттям часу.

Цей фразеологізм містить кілька важливих ідей:

1. Невідворотність життя: Життя рухається безперервно і не чекає ні на кого. Кожен момент є цінним, і його не можна затримати.
2. Смерть як закінчення: Смерть вважається моментом, коли час зупиняється для конкретної особи; вона символізує кінець всіх можливостей, включаючи можливість рухатися вперед.
3. Цінність часу: Цей вислів акцентує на важливості використання часу, адже життя швидко минає, і нам потрібно цінувати кожен мить, поки ми живі.

Фразеологізм може використовуватися у різних контекстах, наприклад:

1. У розмовах про важливість насолоджуватися життям і не відкладати важливі справи на потім.
2. При обговоренні філософських питань про сенс життя та смерті, або про відношення до часу і моменту.

ممكنا پيركلاستي چاكي زيوندي برآي مرگ آماده شده آست، اما آيا مرگ برآي زيوندي آماده آست؟ «життя готове до смерті, але чи готова смерть до життя?». Цей вислів має глибокий філософський підтекст, який ставить питання про взаємозв'язок між життям і смертю, а також про готовність людей зустрічати неминучість смерті. Перша частина висловлює ідею, що життя, врешті-решт, призводить до смерті. Люди, навіть не усвідомлюючи цього, готуються до смерті своїм способом життя, переконаннями та діями. Друга частина ставить питання про те, чи смерть здатна справді усвідомити та підготуватися до життя. Це може бути сприйнято як натяк на те, що смерть — це не кінець, а частина тривалого циклу, що включає життя і можливість для нових початків. Фразеологізм може використовуватися для спонукання до роздумів про значення життя, смерті та підготовленість людей до неминучості. Він підкреслює важливість усвідомлення смерті в контексті життя і того, як це усвідомлення може вплинути на наше сприйняття кожного моменту.

ممكنا پيركلاستي چاكي باشيم آماده آن برآي آست بهتر: كند نمی فرار مرگ از كس هيچ «ніхто не втікає від смерті; краще підготуватися до неї». Цей вислів має значний філософський і практичний зміст, закликаючи до прийняття неминучості смерті та підготовки до неї. Перш за все, фразеологізм підкреслює той факт, що смерть — це універсальна істина для всіх людей. Незалежно від обставин, кожна людина зіштовхується з цим фактом. Ця невідворотність підкреслює, що намагання уникнути смерті безглузді. Друга частина фразеологізму вказує на важливість підготовки до смерті. Це може включати не лише фізичну підготовку, але й емоційну та духовну. Підготовка може стосуватися прийняття власної смертності, вирішення невирішених питань у житті, збереження відносин з близькими тощо. Вислів спонукає до роздумів про те, як ми живемо, і чи готові ми прийняти неминучість смерті. Він може використовуватися для обговорення теми смерті в контексті того, як це впливає на наше життя і вибір.

ممكنا پيركلاستي چاكي شوندي مي آمخلوط در زيونديشان افراد تمام كه آست خاكستري ،مرگ «смерть — це попіл, в якому всі люди змішуються». Цей вислів має метафоричний зміст, що відображає універсальність і незворотність смерті, а також її спільність для всіх людей. Основний зміст фразеологізму вказує на те,

що смерть є спільним досвідом для всіх людей, незалежно від їхнього соціального статусу, раси, культури чи віросповідання. Всі люди, врешті-решт, стикаються зі смертю, і це єдине, що об'єднує всіх. Вираз «попіл» символізує розчинення індивідуальності і матеріальності після смерті. Це може натякати на те, що, попри всі досягнення, статус чи багатство, в кінцевому рахунку, все зводиться до одного — повернення до землі, до небуття. Фраза спонукає до роздумів про сенс життя і смерті. Вона підкреслює, що, незалежно від того, наскільки різними є наші життя, смерті не уникнути, і в цьому контексті важливо цінувати кожен момент.

Висновки до Розділу 3

Проведене дослідження порівняльної характеристики перських та українських фразеологізмів на позначення смерті дозволяє виявити культурно-ментальні особливості обох народів, а також показати, як їхні світоглядні уявлення та ставлення до смерті відображаються в мові. Фразеологічні одиниці, які використовуються для позначення смерті, виявляють не лише емоційне і метафоричне забарвлення, а й глибокі культурні смисли, зумовлені історичними, релігійними та соціальними чинниками. Дослідження показало, що значення фразеологізмів часто обумовлене історичними умовами і культурною специфікою кожного народу. Перські фразеологізми відображають схильність до філософських роздумів про смерть як про певний природний кінець і перехід до вищої форми буття, що відповідає релігійному баченню світу в Ірані. З іншого боку, українська фразеологія на позначення смерті часто передає емоційно-експресивні образи, акцентуючи на тлінності життя, непередбачуваності та фінальності цього явища. Порівняння структурних і семантичних характеристик фразеологізмів показало, що в обох мовах вони є метафоричними і містять багато образних елементів. Проте в українській мові частіше використовуються вирази з негативною конотацією, що підкреслює трагічність події. Перська ж мова нерідко включає фразеологізми, які

асоціюють смерть із полегшенням або переходом, демонструючи більше прийняття цього явища.

Смерть як явище є універсальною темою, тому не дивно, що в перській та українській мовах існують фразеологізми, які описують це поняття в подібних виразах. Наприклад, в обох мовах є фразеологічні одиниці, що представляють смерть як відхід в інший світ, кінець життєвого шляху чи сон, а отже, ці вирази легко знаходять свої відповідники. Хоча безеквівалентні фразеологізми також є, їх буде менше, оскільки культурні відмінності в цьому питанні частково згладжуються загальнолюдськими поглядами на смерть. Наприклад, перські фразеологізми, пов'язані з ісламськими традиціями, можуть не мати точних аналогів в українській мові, але частіше ці відмінності стосуються культурного забарвлення чи образів, а не основної концепції. До причин переважання еквівалентних фразеологізмів можна віднести:

1. Загальнолюдські уявлення, адже смерть, будучи універсальним явищем, сприймається подібно в різних культурах, а тому багато фразеологізмів, що описують смерть, мають відповідники в інших мовах.
2. Уніфікація метафоричних образів: у світовій культурі сформувалися подібні метафори для опису смерті — сон, відхід, подорож, — які легко передаються від однієї культури до іншої.
3. Міжкультурні зв'язки: протягом історії Іран і Україна мали культурні та торговельні зв'язки з іншими країнами, що могло призвести до запозичення схожих метафоричних концептів.

Таким чином, якщо оцінити кількісне співвідношення, можна припустити, що еквівалентних фразеологізмів буде приблизно 60–70%, тоді як безеквівалентні становитимуть близько 30–40%. (Див. Додаток В)

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження на тему «Порівняльна характеристика перських та українських фразеологічних одиниць на позначення смерті: перекладознавчий аспект» було досягнуто кількох важливих результатів. Основна мета роботи полягала в аналізі та порівнянні фразеологізмів, що позначають явище смерті в перській та українській мовах, з урахуванням перекладознавчого аспекту. Можимо сміливо стверджувати, що більшість перських фразеологізмів має дуже подібні, або навіть повністю аутентичні українські аналоги, не дивлячись на абсолютно різні культури та традиції обох країн.

По-перше, було встановлено, що в обох мовах існує значний набір фразеологічних одиниць, які описують смерть. Ці вирази відображають не лише лінгвістичні особливості кожної мови, а й культурні, релігійні та соціальні традиції відповідних народів. Перські фразеологізми, як правило, мають більш філософське, релігійне або поетичне забарвлення, тоді як українські аналогічні вирази частіше використовують метафори, що пов'язані із природними процесами або фізичними явищами.

По-друге, проведений аналіз показав, що між перськими та українськими фразеологічними одиницями на позначення смерті існують як спільні риси, так і суттєві відмінності. Спільними рисами є прагнення обох культур використовувати м'які, метафоричні вирази для опису смерті, щоб уникнути прямого і жорсткого зображення цієї події. Однак, відмінності полягають у символах та метафорах, які відображають різні культурні й релігійні контексти. Наприклад, в перській мові образ світла та подорожі до іншого світу є центральними елементами в описі смерті, тоді як в українській культурі часто використовуються образи вічності або прощання з життям.

По-третє, дослідження перекладознавчих аспектів показало, що переклад фразеологічних одиниць, які позначають смерть, вимагає особливої уваги до культурних контекстів і конотацій. Буквальний переклад часто є неприйнятним через ризик втрати глибинного смислу або культурної забарвленості

фразеологізму. Тому перекладачі повинні застосовувати адаптивні стратегії, зважаючи на семантичні та прагматичні особливості обох мов.

Таким чином, у ході дослідження було підтверджено, що фразеологізми на позначення смерті є відображенням культурних та світоглядних особливостей перської та української мов. Переклад таких виразів потребує не лише лінгвістичної точності, а й глибокого розуміння культурних особливостей кожної мови. Дослідження відкриває перспективи для подальшої роботи у сфері міжкультурної комунікації та перекладознавства, зокрема щодо перекладу фразеологічних одиниць у різних мовних парах.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в аналізі емотивного компонента фразеологічних одиниць на позначення смерті в сучасній перській мові.

АНОТАЦІЯ

Тимомед дوجو اب. دنکیم ی هارمه ی گدنز لو طرد ار ی در فر ه هکتسا ناسنا ی تسه زا ی ناهج ی اهنج گرم گذهرف. بتسا توافتم ی عامتجا و ی نید، ی گذهرف ی اهنیمز هب هتسب گرم اب طبترم ی اهن بیآ و کرد، نآ اهر رگن هکتسا ی نید و ی خیرات قیمع ی اهن شیر ی اراد اریز، بتسا هجوت بلج هژیو هب هنیمز نیا رد ناریا ی اهدیدپ ن اوذع هب ار گرم، مامش هوژپ رد. دهدی م رارق ریثأت تحت ار نآ اب طبترم ی اهن بیآ و گرم هب تبس دنس هنوگچ هکتسا درپ مپهاوخ عوضوم نیا هب. درک مپهاوخ ی سررب نایناریا ی گدنز رد ی گذهرف ی عامتجا اهنج نیا معلطم. دهدی م لکشد ی ناریا هعماجر رد ار گرم کاردا، ی خیرات ی اهدادیور و ی نید ی اهرواب، ماه رسارس عماوج هکتسا ار ی لک ی اهر اکوزاس زا هکلب، ی ناریا گذهرف ی اهی گژیو زا اهنت هنر تقیمع کرد ناکما دنکیم مهارف، دنربی م راک هب گرم هبرجت و ریسفت ی ارب ناهج.

ی سراف نابز رد اهنته گرم هب هراثشا ی ارب ی ناوارف تاحلاطصا داجیا ثعاب گرم نوچ ی اهدیدپ، کشی. ی گذهرف ی اهی گژیو و دنراد ی اهژیو ماگیاج ی نابز رهرد تاحلاطصا. بتسا هشد زین ی نیارکوا نابز رد هکلب و ی ناعم هکتسا دنس «ی نابز ی اهنانشن» ی عون، تاحلاطصا نیا. دهدی م بتزباب ار تلم ی عامتجا و ی خیرات تاعوضوم اب طبترم تاحلاطصا. دناکرد لباق نابز ناروشیوگ ی ارب و دنراد دوخ رد ار قیمع ی ریواصت ی گژیو اهنته گرم هب طوبرم تاحلاطصا ی سررب. دنس هجوت بلج هژیو هب گرم و ی گدنز نوچ ی داینب دزاسی م راکشا ار هعماج ی عامتجا ی اهر اجنه و ی نید تادافتعا، ی گذهرف ی اهرواب هکلب ی نابز ی اه.

ی سررب، اهنآ هسیاقم، گرم هب هراثشا ی ارب ی نیارکوا و ی سراف تاحلاطصا ی سررب ش هوژپ نیا ی لصا فده ی نابز ی اهدحاو نیا رد هتفایب اتزاب ی نید و ی گذهرف ی اهنج لیلحت زین و، ناشی یانعم و ی راتخاس ی اهی گژیو، ی تخانشن نابز لیلحت ی اهر شور لماش هکتسا دهوخ هداقتسا عماج ی درکیور، فده نیا هب ندیسر ی ارب. بتسا بتسا ی قیبطت و ی گذهرف.

هخاشد کی ن اوذع هب و هدمیپ ار ی ذلاوط ریسم ناهج ی سانشن نابز رد ی سانشح لاطصا هنیمز رد تاقیقت رد ی سانشهژاو زا ی شخب ن اوذع هب ادتبا رد هکتسا سانشح لاطصا. بتسا هتفرگ لکشد ی سانشن نابز ملع زا لقتسم دش لیدت لقتسم هتشر کی هب دوخ صاخ ی اهی گدیچیپ و اهی گژیو لیلد هب چیردت هب، دشیم هتفرگ رظن و ی خیرات، ی گذهرف ی اهی گژیو هدهدب اتزاب هکتسا داد ناشن ار ی نابز ی اهن تسیس ی اذغ، تباذت ارباع ی سررب بتسا فلتخم ی اهتلم ی عامتجا.

ی دنه قبط ی ارب ی اهر درکیور هکتسا دهاند اتب ی ناسانشن نابز طسوت ی سانشح لاطصا ی لصا ی رظن ی اهی یاپ ی ناققم فظا هب. دندرک هئارا نابز رد اهنآ ی اهر درکراک و ی یانعم راتخاس ی سررب، ی حلاطصا ی اهدحاو و ی یانعم، ی وحذ ی اهی گژیو لماش تاحلاطصا لیلحت و هیزجت ی اهن تسیس، فورودف ی سکلآ و ی لب لراشد دننام هب هجوت اب، لقتسم ی سانشن نابز ملع کی ن اوذع هب ی سانشح لاطصا شرتسگ. تقایب معسوت اهنآ ی تخانشن دربراک تروصد، درک ی سررب ی سانشهژاو ی تنس ی اهر شور اب ار اهنآ ن اوتمن هکتسا تباذت ارباع ی سررب ترورض

اهن آ معلاطم ورنیا زا؛ دنتسه زین ی گنهر ف ی اهنیمز هکلب، ی ناگژاو میهافم اهنت هنل ماد تاحلاطصا بتفرگ تسا تیمها زئاد معماجا بن آ طابترا و نابز ی نوردراتخاس کرد ی ارب.

ی سانشن نابز و ی گنهر فنید تاطابترا، ی سانشه مجرت رب نینچمه ی سانشح لاطصا هنیمز رد رساعمت اقیقحت، نیاربانب. تسا ی سانشن نابز رد ی سانشح لاطصا دربراک مزودش رتسگ هدندن اشن هک، تسا زکرمتم ی تخانش قیمع کرد هب و دهدی م همادا دوخ معسوت هب ی سانشن نابز ملع زالقنسم هخاشد کی ناونع هب ی سانشح لاطصا دنکی م کمک، دنا هتفهذت باثت ارباع رد هک ی گنهر ف ی اهدک و ی نابز ی اهدنیار ف زا رت.

ی گنهر ف صاخ ی اهدامذ و اهراعتسا زا ی نیارکوا و ی سراف نابز ود ره هک دهدی م ناشن قیقحت نیا جیاتند ی نید و ی خیرات، ی عامتجا ی اهنیمز هطساو هب هک ی یاهت وافت، ل ماد نیا اب. دنکی م هدافتسا گرم ناید ی ارب رد هژیو هب اهت وافت نیا. دنا هتشاد نابز ود نیا رد گرم موهفم ی یامنزاب موحن رب ی یازسب ریثات، دنا هتفرگل کشد درف هب رصحنم ی اهماگدید ی هدنهدب اتزاب و دنروخی م مشچ هب گرم هب طوبرم تاحلاطصا زا هدافتسا موحن دنتسه تلم ود نیا ی عامتجا و ی گنهر ف.

رد نینچمه و، ی قیبطت ی سانشن نابز، ی گنهر فنایم تاعلاطم ی ارب دیفم ی عبمن ناونع هب دناوتی م ش هوژپ نیا دیما. ددرگ اهی نیارکوا و ن نابز ی سراف نایم ی گنهر فل باقتم کرد ی اقترا بجوم و دور راک هب همجرت مزود یور هب مزات ی اچهچیرد و دنک کمک اهاگنهر ف و اهن نابز رگید رد هباشم تاعلاطم معسوت هب قیقحت نیا هک تسا دیامنزاب ل لم نایم ی گنهر ف تازیامت و تاکرتشم مهف.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Авксентьев, Л. Г. (1988). *Сучасна українська мова. Фразеологія*. Вища школа.
- Алексенко, С.Ф. (2020). *Конкретно-наукові методи лінгвістичних досліджень*. Суми: Видавництво СумДПУ імені А.С.Макаренка.
- Антошкіна, Л., Красовська, Г., Сигеда, П., & Сухомлинов, О. (2007). *Соціолінгвістика: навчальний посібник*. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток Лтд».
- Арешенков, Ю. О. (2006). *Основи лінгвістичних досліджень: Матеріали до спецкурсу для студентів філологічних спеціальностей*. Кривий ріг: КрДПУ.
- Ауліх В. В. (1982). *Київська Русь: культура, традиції*. Наукова думка
- Баран Я. А. (2008). *Фразеологія: знакові величини*
- Булаховський, Л. А. (1959). *Нариси з загального мовознавства*. Радянська школа.
- Бардаков М. (2021). *Візуалізований англійсько-український довідник фразеологізмів* видавнича група «ОСНОВА»
- Білодід, І. К. (Ред.). (1978). *Словник української мови: в 11 томах (Т.1-11)*. Київ: Наукова думка.
- Бараненкова, Н. А. (2014). *Безеквівалентна лексика*. Вісник Національного технічного політехнічного інституту". Серія: Філологія. Педагогіка. No 4. С. 6—13.
- Білецький, А. О. (1996). *Основні методи дослідження в сучасному мовознавстві. Методологічні питання мовознавства*. Київ: Вид-во. Наукова думка.
- Білецький, А. О. (2012). *Вибрані праці*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго
- Білозерська, Л. П. (2010). *Термінологія та переклад : навч. посібник для студентів філологічного напрямку підготовки*. Вінниця: НОВА КНИГА.

- Бондаренко, І. П., Комарницька, Т. К. (2014). *Актуальні напрями і проблеми сучасної лінгвістики: Навч. посібник для студентів-сходознавців*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Горецький, П. Й. (1963). *Історія української лексикографії*. Київ: АНУРСР.
- Габідуліна, А. Р., Колесніченко, О. Л. (2019). *Методологія сучасних медичних досліджень: Навчальний посібник*. Слов'янськ: Видавництво Б. І. Маторіна.
- Демська-Кульчицька О. М. (2008) *Фразеологія Києво-могилянська академія*
- Дубічинський, В. В. (2007). *Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів*. Харків: ВД "ШКОЛА".
- Дубчак О. (2023). *Серце з перцем. Українські фразеологізми на щодень*. Віхола.
- Д'яков, А. С., Кияк, Г. Р., Куделько, З. Б. (2000). *Основи термінотворення: Семантичний та соціолінгвістичний аспекти*. Київ.
- Кочерган, М. П. (2001). *Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів*. Київ : Видавничий центр "Академія".
- Ларін, Б. О. (1948). *Перевод, исследование и комментарии*. Рига: ЛатГУ.
- Левченко, О. (2008) *Фразеологічний словник української мови*. Київ: Наукова думка.
- Лагутіна, А. В. (1980). *Термін і загальноживана мова*. *Культура слова*, 18, 26-31.
- Мельничук О. С. (1981). *Розвиток мови як реальної системи*. *Мовознавство*.
- Огієнко І. (2021). *Дохристиянські вірування українського народу*. Центр учбової літератури
- Пономарів, О. Д. (2000). *Стилістика сучасної української літературної мови*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.
- Панцьо. С. (2012). *Фразеологія творів Бориса Харчука*. Словник Джура

- Русанівський, В. М. (1988). *Структура лексичної і граматичної семантики*. Київ: Наукова думка.
- Семчинський, С. В. (1996). *Загальне мовознавство*. Видання друге, перероблене і доповнене. Київ : АТ “Око”.
- Чабаненко В. А. (1993). *Стилістика експресивних засобів української мови*: Навч. посіб. у 3-х ч.
- Ярещенко А. (2009). *Сучасний фразеологічний словник української мови*
Словник фразеологізмів та сталих виразів сучасної української мови
видавнича група «ОСНОВА»
- Якубович, М. (2015). *Словник ісламських релігійних термінів арабського походження (найчастіше вживаних у мас-медіа)*. Київ : Основи.
- Cook J.M. (1983). *The Persian Empire*. New York: Schocken Books
- Chomsky, N. (2001). *New Horizons in the Study of Language and Mind*. Cambridge: Cambridge university Press.
- Crystal, D. (2018). *The Cambridge Encyclopaedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dehghani, Y. (2024). *Farsi (Persian) Phrasebook & Dictionary*. Lonely Planet
- Elewa, A. (2014). *Features of Translating Religious Texts*. *Journal of Translation*, Volume 10, Number 1 (2014). 25.
- Kashani, A. (1986). *The Combined New Persian-English and English Persian Dictionary*. Mazda Publishers.
- Lakoff, G. (1980). *Metaphors We Live B*. University of Chicago Press
- Lloyd-Llewellyn J. (2023). *Persians: The Age of The Great Kings*. Headline Publishing Group.
- Mahmoudi, J. (1986). *Persian Phrase Book and Dictionary*. Transcultural Communications Center
- Pinker, S. (1994). *The Language Instinct: How the Mind Creates Language*. Penguin
- Ruymbeke, C. (2018). *Persian Myths & Tales. Epic Tales*. Flame Tree
- Raifee A. (2001). *Colloquial Persian. The Complete Course for Beginners*. Routledge; 2nd edition

Saussure, F. (1916). *Course in General Linguistics*. Roy harris

Steingass. F. (2004). *Persian-English Dictionary: Including Arabic Words and Phrases in Persian Literature*. Taylor & Francis

Speyer, J. (2022). *Persia - Ancient Iran and the Classical World*. Getty Villa

Zaghamee R. (2015). *Discovering Cyrus: The Persian Conqueror Astride the Ancient World*. Mage Publishers Inc.

زبان و فرهنگی های‌سازی‌مفهوم: فرهنگی زبانشناسی شریفیان فرزاد

ایرانی منظری: شناسی‌زبان مقدم دبیر محمد

قرآن عرفانی تاویل و شناسی‌زبان ربیعی حاجی مسعود دکتر

ДОДАТОК А

Список фразеологізмів, які мають еквіваленти в українській мові

№ з/п	Оригінал	Буквальний переклад	Український еквівалент
1.	جان سپردن	Душа покидає тіло	<i>Духу пускатись</i>
2.	از جان رفتن	Піти з душі	<i>Богу душу віддати</i>
3.	دم در آوردن	Відкидати хвоста	<i>Витягти (витягнути, протягнути, відкинути і т. ін.) ноги (вульг., жарт., копита)</i>
4.	نفس آخر کشیدن	Видохнути останній подих	<i>Віддати останній подих</i>
5.	از دنیا رفتن	Піти із світу	<i>Піти з цього (сього) світу (світа)</i>
6.	غرق شدن در خون	Втонути у крові	<i>Захлинатися (захлинутися) у власній крові (власною кров'ю) (гинути про ворога)</i>
7.	سپردن به خاک	Піти до землі	<i>Лягти в землю (труну, домовину, гріб, яму, могилу)</i>
8.	از دنیای جسمانی رفتن	Покинути фізичний світ	<i>Відійти у вічність (у довічний сон), книжн., уроч.; відійти у небуття, уроч.; відійти у царство небесне</i>
9.	به سوی پرتوی نور رفتن	Йти до променю світла	<i>Побачити світло в кінці тунелю</i>
10.	وداع کردن با دنیا	Прощання зі світом	<i>Душа прощається з тілом; прощатися з життям (з (білим) світом, з тілом і душею)</i>
11.	پایان دادن به زندگی	Закінчення життя	<i>Життя добігло кінця</i>
12.	سفر کردن به دنیای دیگر	Подорож до іншого світу	<i>Переступити (піти, переставитися) на той світ</i>
13.	مردن بعزت به از زندگی بذلت	Гідно померти – гідно жити	<i>Гідна смерть краще, ніж жалюгідне життя</i>
14.	مردن/مرگ خبر نمی کند	Смерть не повідомляє про свій прихід	<i>Життя обірвалося</i>
15.	مردن یک بار شیون یک بار	Смерть приходить лише раз	<i>Кожен може померти лише раз</i>

16.	اجل برگشته می میرد نه بیمار سخت	Повертатись вже не тяжко хворим	<i>Все, що не вбиває, робить нас сильнішими</i>
17.	برای کسی بمیر که برای تو تب کند	Померти за когось, хто піклується про вас	<i>Віддати життя за когось</i>
18.	وای بحال آنکه مرد	Горе, що він помер	<i>Нехай земля буде пухом; Царство небесне</i>
19.	مردہ سخن نگوید	Мертві не розмовляють	<i>Мертва людина не бовкне зайвого</i>
20.	مردہ چیزی بودن	Помирати за щось	<i>Віддати життя</i>
21.	از پس مردہ بد نباید گفت	Після смерті не потрібно говорити погано	<i>Про покійників погано не говорять</i>
22.	پشت سر مردہ دروغ می گویند	Кажуть брехню за головою мерця	<i>За головами мерців лежить істина</i>
23.	که مردہ که زنده	Що живий, що мертвий	<i>Лиця немає</i>
24.	مثل مردہ متحرک	Як живий покійник	<i>Як смерть</i>
25.	یک مردہ بنام به که صد زنده به تنگ	Мертвого назвали сотнею живих	<i>Смерть однієї гідної людини може бути гірша за смерть сотні нікчем</i>
26.	مردہ شور ببردت	Нехай тебе забере той, хто омиває покійників	<i>Щоб тебе чорт побрав</i>
27.	مرگ به از رسوائیست	Краще смерть, чим ганьба	<i>Чесť важливіша за смерть</i>
28.	مرگ چاره ندارد	Від смерті не має порятунку	<i>Смерть заглядає (дивиться, зазирає і т.ін.) / заглянула (подивилась, зазирнула і т.ін.) в очі кому</i>
29.	مرگ خبر نمی کند	Смерть не повідомляє про свій прихід	<i>Померти можна раптово у будь-який час</i>
30.	مرگ خوب است اما برای همسایه	Смерть це не страшно, коли стосується сусіда	<i>Нехай біди (смерть) обходять стороною</i>
31.	مرگ را به چشم خود دیدن	Бачити смерть своїми очима	<i>Бути на волосині від смерті</i>
32.	مرگ شتر نیست که در هر خانه می خوابد	Смерть – це верблюд, який лежить на	<i>Смерть неминуча</i>

		порозі кожного дома	
33.	مرگ غنی و فقیر نمی شناسد	Смерть не бачить бідний ти чи багатий	<i>Смерть узяла (забрала, прибрала і т.ін.) кого</i>
34.	مرگ که آمد پیر و جوان سرش نمی شود	Смерть не дивиться хто молодий, а хто старий	<i>Смерть узяла (забрала, прибрала і т.ін.) кого</i>
35.	دنیای خدا را ترک کردن	Покидати божий світ	<i>Йти до Бога</i>
36.	مرگ هر کسی که خودش را بی مرگ می داند، دلیلی بر فناپذیری است	Смерть кожного, хто вважає себе безсмертним, є доказом його смертності	<i>Безсмертних не буває</i>
37.	مرگ، قطعیت بی رحمانه‌ای است که همه ما را در پایان یکسان می‌کند	Смерть – це жорстока впевненість, яка зрештою об'єднує нас усіх	<i>Біда згуртовує</i>
38.	مرگ همیشه در پیش بوده و تنها زمان مرگ مهم است که به دست آمده است	Смерть завжди попереду, і вона всіх наздожене	<i>Від долі (смерті) не втечеш</i>

ДОДАТОК Б

Список фразеологізмів, які не мають еквівалентів в українській мові

№ з/п	Оригінал	Буквальний переклад
1.	روح فداکردن	Пожертвувати душею
2.	مردہ حلاج است	Мертвий – тріпальник
3.	مردہ نمی رود بگور	Мертвий сам до могили не йде
4.	به مردہ کہ رحم می کنند به کفنش می ریند	Ті, хто виявляють милосердя до мертвого, покривають його плащаницею
5.	مثل مردہ شور	Як обмиваючий небіжчиків
6.	مرگ یک بار شیون یکبار	Смерть приходить один раз, один раз її оплакують
7.	مرگ، کشتی خروج از بند بندگی است	Смерть – це втеча з рабства
8.	مرگ، مهمترین مشاعره زندگی است	Смерть – найважливіша частина життя
9.	زندگی، زمانی است که به تأخیر نمی افتد و مرگ، زمانی که به جلو نمی رود	Життя – це час, який не зволікає, а смерть – це час, який не рухається вперед
10.	زندگی برای مرگ آمده شده است، اما آیا مرگ برای زندگی آمده شده است؟	Життя уготоване для смерті, але чи смерть уготована до життя?
11.	هیچ کس از مرگ فرار نمی کند؛ بهتر است برای آن آماده باشیم	Ніхто не уникає смерті; краще бути до цього готовим
12.	مرگ، خاکستری است که تمام افراد زندگی شان در آن مخلوط می شوند	Смерть – це сірість, у якій змішані всі люди у житті

Співвідношення еквівалентних та безеквівалентних фразеологізмів на позначення смерті

